

על פי התורה אשר ירוך
Yorucha

IN-DEPTH BUSINESS HALACHA CURRICULUM

קובץ
מראי
מקומות
עומקא דדינא

הלכות חלוקת שותפות וסילוק פועלים

PARTNERSHIP DISSOLUTION &
EMPLOYMENT TERMINATION

על פי התורה אשר יורוך

Yorucha

IN-DEPTH BUSINESS HALACHA CURRICULUM

PREPARED BY

Rav Yitzchak Grossman

Dayan at the Bais Havaad

Rav Dovid Grossman

Rosh Bais HaVaad

Rav Baruch Fried

Dayan and Yorucha Project Editor

Rabbi Chaim Belsky

Head of Yorucha Development

Rav Ariel Ovdia

Dayan and Editor

Rabbi Yaakov Tescher

Director of Torah Projects

A project of **BAIS HAVAAD**
HALACHA CENTER

1.888.485.VAAD(8223) | 732.232.1412

WWW.BAISHAVAAD.ORG/YORUCHA

YORUCHA@BAISHAVAAD.ORG

BAIS HAVAAD HALACHA CENTER

105 RIVER AVENUE, SUITE #301

LAKWOOD, NJ 08701

501C3 TAX EIN# 26-3711474

BAIS HAVAAD DIVISIONS

Business
Halacha
Services

Bais Din
& Dispute
Resolution

Zichron
Gershon Kollel
for Dayanus

Medical
Halacha
Center

Kehilla &
Bais Din Primacy
Initiative

Halachic Awareness
& Education

תוכן הענינים

חלק א' – חלוקת השותפות

- 8 ..... נטילת הפצה מנכסי השותפות
- 15 ..... מת אחד מהשותפים
- 18 ..... דין חלוקה וגוד או אגוד
- 28 ..... חלוקה ע"י גורל

חלק ב' – פיטור עובדים

- 46 ..... בעל הבית החוזר
- 51 ..... חזרה מחמת אונס
- 55 ..... סילוק עובד שאינו מתנהג כראוי
- 68 ..... סילוק פועל שאין לו זמן [At-will]

חלק ג' – התפטרות עובדים

- 74 ..... פועל יכול לחזור בו
- 84 ..... דבר האבוד
- 89 ..... חוזר מחמת אונס
- 93 ..... גרם הפסדים בחזרתו

חלק ד' – פיצוי עובדים

- 100 ..... מצות הענקה לעבד עברי
- 104 ..... דין או לפנינים משורת הדין
- 111 ..... מנהג הסוחרים
- 115 ..... חודש לשנה

YORUCHA CORPORATE SPONSORS:

לע"נ ר' אברהם נחמן ב"ר זאב וולפסון זצ"ל

In memory of
HARAV YOSEF GROSSMAN ZT" L
לע"נ הרב יוסף ישראל ב"ר משה גרוסמן זצ"ל

LOWINGER FAMILY
ר' מאיר משה בן בן ציון הלוי ז"ל • מינקא בת משה שמואל
ע"ה • ר' דוד בן ברוך בענדיט ז"ל • גאלדא בת משה דוד
ע"ה • ר' יונה בן יצחק ז"ל • מרים בת חיים ע"ה

**BARRY LEBOVITS
& FAMILY**

לע"נ ישראל ליב בן מרדכי ז"ל,
ברכה לאה בת אריה לייב ע"ה

**MR. HOWARD
ZUCKERMAN Z" L**
ר' צבי יעקב בן פסח יהודה ז"ל
By his wife Mrs. Rosalyn Zuckerman

**ARYEH WEISS
& FAMILY**

**DINA DMALCHUSA &
MINHAG BMAMMON**

Dedication available

**MISHPITEI HAMAMMON &
HILCHOS GEZEL**

Dedication available

**GEZEL AKUM &
GENEIVAS DA'AS**

Dedication available

HALACHOS OF EMPLOYMENT

לע"נ ר' שלמה בן ר' אביגדור משה ז"ל | האשה מלכה בת ר'
משה ע"ה | ר' יצחק יעקב בן ר' אליהו ז"ל | האשה רבקה בת
ר' גבריאל חיים ע"ה

Dedicated by Mr. & Mrs. Avigdor Fried

**HALACHIC DEALS
& DOCUMENTS**

Dedication available

**BUSINESS & EMPLOYMENT
ON CHOL HAMOED**

Dedication available

CORPORATE CHAMETZ

Dedication available

Distribution sponsored by Reb Shimshon Bienstock
& Family

in honor of the Yorucha Chabura at the Kollel Los Angeles
and its Rosh Chabura - Rabbi Zalman Frager

PARTNERSHIPS & CORPORATIONS

Dedication available

Distribution sponsored by Mr. & Mrs. Meir Futersak
לכות רפואה שלמה לכל חולי ישראל

INFRINGEMENT & COMPETITION

Dedicated in memory of
Rav Yehuda Kelemer זצ"ל

Young Israel W. Hempstead Eitz Chayim Dogwood Park
Led by R' David Felt, Led by Rabbi Dov Greer
R' Aaron Gershonowitz

COMMITMENTS & KINYANIM

Dedicated

לזכר ולע"נ ר' אברהם דוב ב"ר יצחק מנחם הכהן וועגנראו ז"ל
נפטר י"ב סיון תשמ"ז. תנצב"ה. הונצח ע"י משפחתו

ONAAH & MEKACH TAOS

Sponsored by

Frankel Ruben Klein, Attorneys at Law
Mayer S. Klein, Managing Partner
בע"ה Solving serious business problems.

TZEDAKAH & MA'ASER I

Dedicated by the Yorucha Chabura at
Khal Zichron Moshe Dov - Far Rockaway, NY

in honor of their Mara D'asra and Rosh Chabura
Rav Aaron Eliezer Stein Shlit"א
בכות ר' שמואל ברוך הי"ט ומשפחתו עמו"ש

TZEDAKAH & MA'ASER II

Dedicated by the Yorucha Chabura at

**כולל
זכרון
שניאור
SHENUR**
לע"נ ר' יצחק יוסף שניאור
Monsey, NY

in honor of their
Rosh Chabura
הרב מיכאל איללעס שליט"א

**SHEMITAH
& PRUZBUL**

Dedicated

לע"נ ר' אברהם נחמן ב"ר זאב וולפסון זצ"ל

**LOANS, GUARANTORS,
& BANKRUPTCY**

Dedicated by the Yorucha Chabura at
Lido Beach, NY in honor of their
Rosh Chaburah, Rabbi Yakov Lowinger

RIBBIS FUNDAMENTALS

This volume has been sponsored by

STEINMETZ | LLC
ATTORNEYS AT LAW

לע"נ ר' אברהם ברוך בן יעקב יצחק ז"ל
ולע"נ פייזא נעמא בת ר' פאזל הערץ ע"ה

RIBBIS IN COMMERCE

לע"נ ר' שלמה בן ר' אביגדור משה ז"ל
האשה מלכה בת ר' משה ע"ה | ר' יצחק יעקב בן ר' אליהו ז"ל
האשה רבקה בת ר' גבריאל חיים ע"ה

Dedicated by Mr. and Mrs. Avigdor Fried

**PROFESSIONAL ADVICE AND
MALPRACTICE**

Dedication available

**BROKERAGE AND LASHON
HARAH IN BUSINESS**

Sponsored by Mordechai & Chaya Klein

One
REAL ESTATE
commercial & residential

**YICHUD AND
GENDER-RELATED ISSUES**

Dedication available

**AVODAH ZARAH AND ISSUREI
HANA'AH**

Dedication available

THE BAIS DIN PROCESS

ר' שמואל ברוך הי"ט
ומשפחתו עמו"ש
Far Rockaway, NY

PESHARA & ARKAOS

**THE
ROTHENBERG
LAW FIRM LLP**

SHABBOS & COMMERCE

Dedication available

Sugya Introduction

Concepts that will be discussed in this topic

“Eis lifrotz v’eis livnos.” There is a time to break and a time to build. (Koheles 3:3)

At some time or another, business relationships come to an end, and the remnants need to be sorted out. This can create significant strife if done incorrectly. In this booklet, we will explore various halachic topics related to the termination of a business relationship.

PARTNERSHIP DISSOLUTION

The first sub-section explores the rules governing when a partner may unilaterally exit a partnership, without the consent of the other partners.

Next, we look at several different procedures for the allocation of partnership assets among the partners upon partnership dissolution, including the division of the asset into portions of equal quantity or value; the *gud o agud* ultimatum, where one partner offers the other the choice to either purchase the offerer’s share of the asset or to sell his share to the offerer; and time-sharing of the asset.

When a partnership asset has been subdivided into distinct portions but the partners cannot agree on who will receive which portion, a lottery is used to decide the matter. This sub-section discusses the theory and practice of such lotteries.

FIRING EMPLOYEES

The second section surveys the rules governing the firing of employees and the rescinding of offers of employment. In some circumstances, an employer is allowed to do so; in others, doing so is unethical but cannot be enjoined by the court; while in still others the employer remains liable to the employee for any promised compensation.

This section also outlines the rules governing firing an employee for cause, as well as a major dispute among recent *acharonim* over whether a default employment arrangement is “at will,” and the employee may be fired

without any cause, or whether in the absence of cause the employee must be retained as long as the employer’s original need for which the employee was hired remains.

QUITTING EMPLOYMENT

This third section clarifies when an employee or contractor is or is not permitted to quit his service, as well as the rights and remedies available to the employer in various different circumstances involving the improper quitting of his employee or contractor, including those where the quitting results in loss, financial or otherwise, to the employer.

Also discussed is the dispensation of *ones*, where the employee is unable to work or where working would entail significant hardship.

SEVERANCE

Although *halachah* contains no intrinsic obligation for an employer to pay an employee any sort of severance upon the termination of his employment, this section discusses several Torah principles which do call for, and even require, in certain circumstances, the payment of some sort of severance:

- An ethical extension of the Biblical obligation to give parting gifts (*ha’anakah*) to a Jewish servant (*eved ivri*) upon the termination of his servitude.
- A general imperative to go beyond the letter of the law (*lifnim mi-shuras ha-din*).
- Prevailing custom (*minhag*).

Included in this final section is a discussion of the custom in Israel and in *chinuch / klei kodesh* contexts in the United States of paying severance to an employee in the amount of *chodesh le-shanah*, one month (of the final year’s compensation) per year of service.

BUSINESS HALACHA daily

BAIS HAVAAD HALACHA CENTER

QUESTIONS ON Peshara & Arkaos

Below are some practical scenarios that will apply to the material

1

If two partners jointly own a multiunit property and want to dissolve the partnership. How can they go about dividing it?

2

May an employee quit their job upon receiving a job offer with a higher salary?

4

Does Halacha require an employer to give severance pay to an employee that was let go?

3

Reuven has an employee named Shimon who is doing a very competent job. One day, Reuven hears that his good friend Levi lost his job and would like to hire him instead of Shimon. Does he have an obligation to keep Shimon as his employee or can he terminate him even though he is a good employee and did nothing wrong?

Join BHD and receive a 3-5 minute video post derived from the current Yorucha topic.

JOIN "BUSINESS HALACHA DAILY" TODAY!

For answers to these questions, and for more Q&A topics like these, visit baishavaad.org/daily
To sign up to the Business Halacha Daily WhatsApp group messages 732.232.1412

חלק ד' פיצויי עובדים

תוכן הענינים

- מצות הענקה לעבד עברי 100
- דין או לפנים משורת הדין 104
- מנהג הסוחרים..... 111
- חודש לשנה 115

For the Halacha Shiur on Severance, see Baishavaad.org/yorucha

THIS CHELEK HAS BEEN DEDICATED

לע"נ חיים בן נחמן ז"ל, נפטר ביום ט"ו כסלו
לע"נ לאה אסתר בת יעקב מרדכי ע"ה, נפטרה ביום י"ז כסלו
לע"נ אשר משה בן ישראל ז"ל נפטר ביום כ"ז אדר שני
לע"נ מלכה בת שלמה ע"ה נפטרה כ"ו שבט

DEDICATED BY DR. AND MRS. NED MEHLMAN, CINCINNATI, OH

ארת 1024567

ויהי כן חוקא: י מתן תמן ליה ולא יבאש
 לבן במתנה ליה ארי גדיל פתגמא הדין
 וברכנה: אלקה בכל עובדה ובכל
 אושטות ידה: יא ארי לא יפסוק מספגא
 מגו ארעא על בן אגא מפקדה למימר
 מפתח תפתח ית ידה לאחור לענינה
 ולמסכנה בארעה: יב ארי יודבן לך אחור
 פר ישראל או בת ישראל ויפלהנה שית
 שנין ובשמתא שביעתא תפטרניה בר חורין
 מעמה: יג וארי תפטרניה בר חורין מעמה
 לא תפטרניה ריקן: יד אפרשא תפרש ליה
 מענה ומאדרה ומפעצרתה די וברכנה: יז
 אלקה תמן ליה: טו ותדבר ארי עבדא
 הוימא בארעא דמצרים ופרקה: יא אלקה על
 בן אגא מפקדה ית פתגמא הדין יומא דין:
 טז ויהי ארי יימר לך לא אפוק מעמה ארי
 דרמה וית אגש ביתה ארי טב ליה עמה:
 יז ותסב ית מרעא ותמן באדניה ובדשא
 ויהי לך עבד פלח לעלם ואף לאמתך
 מעבד בן: יח לא יקשי בעינה במפטרך
 תיה בר חורין מעמה ארי על חד תרין
 באגר אגיקא פלחך שית שנין וברכנה: יז
 אלקה בכל די מעבד: יט כל בוקרא די
 תיליד בתורה ובענה דקרין תקדש קדם: יז
 אלקה לא תפלת בבוקרא דתורה ולא תגוז
 בוקרא דענה: כ קדם: יא אלקה תיקלגיה

ונתתה באזנו ובדלת

נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל
 הדבר הזה יברכה יהוה אלהיך בכל מעשך ובכל
 משלח ידך: יא כי לא יחדל אביון מקרב הארץ
 על־כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את־ידך
 לאחיק לעניך ולאבינך בארצה: יב כי־ימכר לך
 אחיק העברי או העבריה ועבדה שש שנים
 ובשנה השביעת תשלחנו חפשי מעמך: יג וכי־
 תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם:
 יד העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר
 ברכך יהוה אלהיך תתן־לו: טו וזכרת כי עבד
 היית בארץ מצרים ויפדה יהוה אלהיך על־כן
 אנכי מצוך את־הדבר הזה היום: טז והיה
 כי־יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת־
 ביתך כי־טוב לו עמך: יז ולקחת את־הפרצע
 והיה לך עבד עולם ואף לאמתך תעשה־כן:

Upon the emancipation of a Jewish slave, there is a positive commandment for his master to load him with gifts.
 מצות העניקה לעבד עברי
 דברים טו, יב - יט
 מצוה להעניק לעבד עברי כשיוצא מעבודתו.

מצוה תפא שלא לשלח עבד עברי ריקם כשיצא חפשי

(א) שלא נוציא עבד עברי בידיים ריקניות מעבודתו כשיצא בן חורין לסוף שש שנים^א, אבל נעניקהו מהוננו על כל פנים, ועל זה נאמר [דברים ט"ו, י"ג], וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם. משרשי מצוה זו וכל ענינה ומקום ביאורה כתוב במצות עשה דהעניקה שבסדר זה [מצוה תפ"ב].

מצוה תפב מצות הענק עבד עברי

(א) לתת ממה שיש לנו לעבד עברי בזמן שיצא מתחת ידו לחרות ולא נשלחנו בידיים ריקניות, ועל זה נאמר [דברים ט"ו, י"ד], הענק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו.

תפ. תפג. ראה לאו ל"א. רמב"ם לאוין רל"א. הלכות שחטה ויובל פ"ט ה"ל. סמ"ג לאוין רע"א. סמ"ק רנ"ז. א. הרי"מ פ"י ממתנות עניים ה"ג הביא פסוק זה לענין המעלים עניני מן הצדקה, עיי"ש. ב. הרי"מ פ"א ממלוה ולוה כתב: והתורה הקפידה על מי שימנע מלהלוות לעני שאמר ורעה עיניך וגו'. ועיי"ש בלח"מ שכתב שרק אם מניעתו מלהלוות מיוחד שנת השמיטה עובר בלאו זה. אולם בשערי תשובה בשער השלישי אות ס"ז כתב דאם מפחד השמיטה הוזהרנו שלא נחזול מלהלוות, אף כי בזמן שלא יפסיד חובנו. ועיי"ן במצוות שהוסיף הרמב"ן ל"ית י"ז שמנה ולא ירע לבבך בתתך לו, שלא יחר לנו בתתנו צדקה לעניים, ולא נתן אותה בעין רעה וכו'. ועיי"ן מג"ח אות א' ובהערה שם. ג. כדעת הרי"מ בשה"מ שרש תשיעי, שהאזהרות הכפולות שאין בחן ענין נוסף לא נכפל אלא לחזוק. ועיי"ן לעיל מצוה שמי"ג שסי"ב ועוד. ד. לדעת רבינו שכתב במצוה ש"ל דבבית שני לא היה חיובל נוהג, וא"כ אין שמיטה נוהגת מן התורה, מוכח כן שבזמן הזה עובר מתא דתנן שתקן הלל פרזבול לפי שראה שנמנעים העם מלהלוות ועוברים על מה שכתוב בתורה. והחתם סופר בחדושי גיטין ל"ז ע"א כתב דבשמיטה דרבנן אינו עובר בלאו זה, דבזמן התורה הרי תבטיח הקב"ה למען יברכך וגו', אבל בתקנת חז"ל אינו מוכרח, ומחייב תיתי יעשה מעותיו אנפרות, עיי"ש בדבריו. ה. הריטב"א במכות ג' ע"ב והמאירי בגיטין ל"ז תקשו כן על תקנת פרזבול, למה הוצרך הלל לתקן כן כיון שיכול לעשות ע"י תנאי, עיי"ן בדבריהם, ועיי"ן מג"ח אות ב'.
תפא. תפד. ראה לאו ל"ב. רמב"ם לאוין רל"ג. הלכות עבדים פ"ג. סמ"ג לאוין קנ"ח. א. כ"ה בשה"מ. ועיי"ן לקמן במצוה תפ"ב שאף בשאר יציאות חייב להעניק, מלבד יוצא בגרעון כסף. והסמ"ג כתבו גם במצות הל"ית.
תפב. תנ. ראה עשה ט"ו. רמב"ם עשין קצ"ו. הלכות עבדים פ"ג. סמ"ג עשין פ"ד.

After writing the basic reasons and laws for the Mitzvah of Ha'anakah, the Sefer HaChinuch adds that one should apply this concept to regular workers and give them gifts upon the completion of their service, even if they were only employed for a short time.

ספר החינוך מצוה תפב [יתר עיון: מנחת חינוך שם]
אחר כתבו שרשי ודיני מצות העניקה לעבד עברי כדרכו, חידש החינוך שאף בזמן הזה יש ענין להעניק לפועל בצאתו מעבודתו, ואפילו עבדו רק זמן מועט.

וכו'. מצוה ב"מ פ"ג מעבדים ה' י"ד – ט"ו. וכך הם דיני המצוה, עבד עברי בזמן שיוצא לחירות בשש או ביובל, וכן נרצע שיוצא ביובל או במיתת האדון, וקודם שנרצע יוצא במיתת האדון בלא ב"מ כמצוה ב"מ כאן פ"ג הי"ב ונחזור זה בפרשת משפטים [מצוה מ"ב אות י"ד], או בשטר שטרור, הכלל, כל ששילוחו מהאדון ואין העבד עושה בעל כרחו, נרצח האדון בשעת יציאה ליתן לו הענקה, ואם אינו נושא לו עובד בלא מעשה ועשה. והלאו ללא משלמו וגו' נראה לעיני דחיצי תמיד להעניק לו.

ודעת הר"מ כאן פ"ג הי"ב דדוקא מכוונה בית דין מעניקין לו, אבל מוכר עלמו אין לו הענקה, כמנה קמא נקדושינ ט"ו ע"א. ודעת המוס' שם ד"ה ואידך, דהלכה כר' אלעזר דגם מוכר עלמו יש לו הענקה. והרב המחבר קמס ולא גילה דעתו בזה [ע"ש לקמן סוף אות ו']. וכן אמה העבריה היוצאת כ"ל וטסק שהיא יוצאת בסמימיה יש לה הענקה.

ומצוה להעניק לו, והוא ששילוחו מהעמך כדכורו של האדון בלא מעשה ועשה. והלאו ללא משלמו וגו' נראה לעיני דחיצי תמיד להעניק לו.

ודעת הר"מ כאן פ"ג הי"ב דדוקא מכוונה בית דין מעניקין לו, אבל מוכר עלמו אין לו הענקה, כמנה קמא נקדושינ ט"ו ע"א. ודעת המוס' שם ד"ה ואידך, דהלכה כר' אלעזר דגם מוכר עלמו יש לו הענקה. והרב המחבר קמס ולא גילה דעתו בזה [ע"ש לקמן סוף אות ו']. וכן אמה העבריה היוצאת כ"ל וטסק שהיא יוצאת בסמימיה יש לה הענקה.

ליתר עיון

ועיין במשנה למתן כאן הי"ב שמיצא בשם מהר"ט דלינו חייב בהענקה לעבד רק אם הרב מסר לו שפחה כנענית, אבל אם לא מסר לו שפחה כנענית אינו חייב בהענקה דכתיב [דברים ט"ו, י"ח] כי משנה שכן שכיר עבדך, והיינו דעובדו צלילה כמצוה בגמרא שם ובפירוש רש"י כאן בחומש, וזה טעם להענקה, אם כן לא מסר לו שפחה כנענית אינו חייב בהענקה. ואפשר כיון דהיה צידו למסור לו חייב, אך על כל פנים נאם אינו ראוי למסור לו שפחה כנענית כגון שאין לו אשה ונשים אינו חייב בהענקה, ע"ש, ומראה מקום אפי' לך.

והרי"א בגרעון כסף אין מעניקין לו, דאין שילוחו מעמך דהוא בעל כרחו של האדון בלא מעשה ועשה. ומכל שכן אם נרצח, אפילו פגע בו יובל לאמר הברייתא דיוצא לחירות, מכל מקום כיון דנרצח הוא ליה אין שילוחו מעמך ופטור מהענקה.

ומבואר בגמרא כאן י"ו ע"א וברי"מ כאן פ"ג ה' ה', דאם עבד שלש ושלש שלש יוצא לחירות בסוף שש ואין נרצח להשלים, זה פשוט דרבו חייב בהענקה דיוצא בשש קרינן ביה. ובחלה יומה משלש שנים, או ארבע שנים לכל מר כדאית ליה, ע"ש ב"מ ונמשנה למתן, דחיצי להשלים, אך אם פגע בו יובל יוצא, כן מצוה שם ב"מ, והוא קל וחומר מצורה ע"ש בכסף משנה, ומסופק אי אש חייב בהענקה, דאפשר לומר כיון דיוצא בעל כרחו של האדון לא היו שילוחו מעמך, או אפשר דדוקא בורה וגרעון כסף דהעבד הוציא עלמו אף בעל כרחו של האדון, אבל זה דאונס הוא ומה היה לו למיעבד דינו כדון יוצא ביובל ומעניקין לו. וזה נראה, כיון דלא היה מרצון העבד היו ליה שילוחו מעמך כמו במיתת האדון דאף על פי ששילוחו בעל כרחו של האדון דבעל כרחו אשה מה וכו', מ"מ כיון דהעבד לא גרס חייב בהענקה דהו' ליה יציאה מאללו כיון דהעבד אינו עושה כלל חייב בהענקה, כן נראה לי פשוט.

נראה פשוט דדוקא ביציאות הנ"ל, דהמורה כמנה דיוצא לחירות, והמורה גורה יוצא הענקה, לא מיבעיא בשש וביובל דגזירת הכתוב היא לו אמה בסמימיה אלא אפילו במיתת האדון, דג"כ גזירת הכתוב דהיא יציאה, דאין עובד אה הבת או נרצע אינו עובד כלל אף אם הבן. אבל אם העבד מת בנחך ימי עבדות אין מגיע שום הענקה ליורשיו, אף דהעבד נאנס, מ"מ זה לא היה רק אינו יכול לעבד עמו, אבל אינו בכלל יציאה כלל, ונדאי פטור. ואף דלאחר מיתתו היה יובל, בממס חפשי, ולא שייך כלל יובל ושאר יציאות, א"כ לא יצא כלל רק נאנס נקרא ופטור מהענקה, כן נראה פשוט. וגם בעבד שלש שנים ומת, אף דבמלה אין נרצח להשלים יוצא לסוף שש, מכל מקום היציאה נקרא בסוף שש והו' ליה יוצא בשש, אבל במת לא שייך יציאה בשש וביובל ופטור,

ואם יש שעבוד נכסים גבי הענקה, דהנה צפוי דכופין אורחו עד שחלא נפשו יורדין לנכסיו ג"כ אפילו אם נאמר דלא אשחעבד נכסי, כבשרת הרמב"ן הנאסי כמה פעמים דאף דשעבודא לאו דאורייתא מ"מ יורדין לנכסיו בתורת כפייה, עיין במצוה הקודמת [אות ד']. אך אם גזינן מירששים או מלקוחות, אפשר הו' כמו רבית דאין היורששים חייבים להחזיר דליכא שעבוד נכסים, או איכא שעבוד נכסים ובריבית גלי קרא. ועי"ש במשנה למתן שמסופק בזה וכתב דדמיא לנדקא, לשיטת הסוברים דצדקה איכא שעבוד נכסים ונדאי גם כאן איכא שעבוד נכסים, אך לדעת הסוברים דאין צדקה שעבוד נכסים מ"מ אפשר כאן יש שעבוד נכסים דשכיר קרייה רחמנא, והינתן צ"ע. והנה אם יש שעבוד נכסים גובה העבד אף ממשעבדים דהו' ליה מלוה הכתובה בתורה, ובלא זה מהיכא תימי גזינן ממשעבדים.

ועיין בקצות החשן סי' ל"ט סק"א דהקשה למ"ד שעבודא לאו דאורייתא אפילו במלוה הכתובה בתורה, הי"א חייב בהענקה במיתת האדון, הא אין גזינן מירששים למאן דקובע שעבודא לאו דאורייתא, ועי"ש שמיך דהמורה הטילה החיוב על היורשים והם הם בעלי חוב לעבד מנכסיהם, והוא הדין אפילו אם שעבודא דאורייתא ונפרט במלוה הכתובה בתורה, נפקא מינה ג"כ אם לא נשאר נכסים מהאדון נרצח היורשים עליו מנכסיהם, כי ביציאה דמיתת האדון הטילה התורה החיוב על היורשים, עי"ש. וזה פשוט דדוקא ביציאה דמיתת האדון הטילה התורה החיוב על היורשים, אבל בשאר יציאות אין על היורשים חוב אם מת אביהם אחר כך רק מתחמת חוב אביהם, וגובה אם הניח אביהם נכסים אם אמרינן דיש שעבוד נכסים, וזה פשוט.

נראה פשוט דהענקה החיוב אינו חל אלא בשעת יציאה דלא התורה חייבה ולא קודם, ונפקא מינה דאין טורף מהלקוחות שלקחו מהאדון בימי עבדותו דלא היה אז החיוב כלל, ולא אמרינן דלמפרע חל השעבוד בשעת קנייה כמו סוברים כמה שיטות בשומרים דמשעת שאלה אשחעבד נכסי, ובאן נראה דודאי אין החוב והשעבוד מתחיל כלל קודם, רק מתחיל בשעת היציאה מן האדון, כן נראה ברור.

לדעת הרמב"ם דדוקא מכוונה בית דין מעניקין לו ולא מוכר עלמו, נדאי אינו יכול להתנות שלא יהיה עליו הענקה כמו בשמיטה ובאונאה, כי הענקה שייך להעבד והיאך יכולים הבית דין להתנות. ואם לא יהיה קונים, מה להם להבית דין חוה, דהמורה נתנה להם נזכרת למכרו באופן זה שצויה התורה. אך לדעת המוס' שסוברים דאף נאנס עלמו יש לו הענקה, אם יכול להתנות, זה דמי לאונאה ולשביעית דאפשר לא עקר וגם אפשר דלא ידע דמחיל, עי"ש ב"מ נ"א ע"ב ותלמוד לכאן. ואמה שנמכרת על ידי אביה והענקה שלה לאביה, יכול להתנות עם אביה, כן נראה לי. אך אם מת אביה קודם, דשייך לה, נדאי לא מהני מנאי של אביה, כי נמחייב בשעת יציאתה לה ולא לאביה. ואם התנה עמה ג"כ, אם יוצאת בנקטנותה בשש או ביובל או במיתת האדון א"כ לא שייך דמחלה, דקטנה לאו בת מחילה מן התורה כידוע, אך אם יוצאת בסמימיה דבת

יתר עיון: המנחת חינוך כותב כמה דיני הענקה, והרבה מדבריו הובאו על ידי הפרוסיקיס כשדנו בענין המוסרי של הענקה לפועל בזמן הזה. והמנחת חינוך עצמו בסוף דבריו מוצדק לומר שהענין המוסרי יהיה תלוי במחלוקת הרמב"ם והטור אב שייך מצות הענקה במוכר עצמו או דוקא במכרוהו בית דין, אלא ששוב העיר שאם כן תהיה דעת החינוך נוטה מדעת הרמב"ם, שלא כדרכו בכל מקום. ובש"ת סי' אלעזר (חלק ז' סימן מ"ח פרק י' אות ד') הבין שכוונת המנ"ח בזה לחזור בו ממה שכתב קודם ודעתו למסקנה דהענין המוסרי קיים גם אליבא דהרמב"ם.

מחילה היא, אפשר דמהני מנאי. ואם התנה עמה ולא עם אביה ואביה מי בשעת יציאה בסימנים, אפשר דמהני מחילה שלה אף דשייך לאביה, היינו דהמורה יצאה שצנ נעורים לאביה מינה קוצר, אבל היא יכולה למחול, או אפשר דאיהו יכולה למחול ונ"ע, והוא ענין ארוך וכעת איני יכול לעיין בדבר ובאחי רק לעורר.

[ד] ושיעבור הענקה כמה צריך ליתן לו, שזה שלשים סלעים, והוא פלוגתא בש"ס קידושין י"ז ע"א ופוסק הר"מ כאלו כן עיין בנפס משנה. ולאו דוקא לאן וכו', אלא מכל דבר מוח מכספים ובגדים, כן פוסק הר"מ כאלו עי"ש בנפס משנה. ונראה דאם אין לו אלא כספים ובגדים אין צריך ליתן לו כלל ואין צריך לקנות דבר שיתן לו, כן נראה. שוב ראיתי במשנה למלך כאלו בשם מהרי"ט דכפז דאם אין לו אלא כספים ובגדים, מ"מ צריך ליתן לו שיעור שלשים סלעים, רק כפי הכרעה אין צריך ליתן לו מכספים ובגדים, והמשנה למלך השיג עליו עי"ש, וסווד דאין צריך ליתן לו כלום.

ואנ"פ דהשיעור שלשים שקלים היינו שלל יפחות, אבל מנהו ליתן לו יותר כפי הכרעה, וילפינן מקרא. ועיין ברש"י פרשת ראה [ט"ו, ט"ז] על פסוק וזכרת וגו' פירש, והענקתי ושימתי לך מידות הים אף אמה הענק ושנה לו. ואיני מציין מה זה הפירוש ושנה לו. ונראה דהיינו דבר זה דלצורך ליתן לו יותר מהשיעור כפי הכרעה, אף דבגמ' דידן ילפינן דבר זה מאשר נצרך וגו', רש"י פרש על חזרת וגו', דזה טעם המנהו כמו בזה מנאים וביזת היס'.

ואם יש לו ממה ליתן ואינו רוצה דכופין אותו, אם רוצים גובים מאתו כספים. אעפ"י שזה אינו משועבד לו, מ"מ נוטלים מאתו במורת כפיה כמו שכתבתי [לעיל אות ב'] בשם הרמב"ן, דאף דלא נשפעתו הנכסים מ"מ הוא במורת כפיה עיין לעיל. אף אם אינו צפוי, אין נוטלים מאתו דבר שאינו משועבד ופשוט. [ה] ומבואר בגמרא כאלו ט"ו ע"א, לו ולא לבעל חוב, היינו האדון אינו משועבד לבעל חוב של העבד מדרי' נתן. ותנא קמא דריש לו ולא למוכר ע"מ, דלא קפידא ליה בעלמא כר' נתן. ותמיהו האחרונים על הר"מ דקפידא ליה דמוכר ע"מון אין מעניקין וסווד כר' נתן, ועיין בש"ך סי' פ"ו סק"ג ובאוריים ותומים שם סק"ג ונקודות השן שם סק"ג ועיין במשנה למלך כאלו הט"ו שפלטו בזה ואין להאריך במה שהארכו מה. ונראה מדברי הר"מ דלא מיעביא דאין האדון משועבד לבעל חוב של העבד מדרי' נתן, אלא אף אם בזה ההענקה לעבד אין בעל חוב גובה ממנו, עיין במשנה למלך ובאחרונים שם ב"י פ"ו שפלטו בזה, ועי"ש בתומים דאם בזה לידו ההענקה אף על פי דלא יוכל לגבות בעל כרחו מ"מ מנהו איכא על העבד לפרוע. ועי"ש בנקודות התוס' מה שמיכא ראייה אפשר דאינו רשאי לפרוע כי לא יתן לו דאעמא דהכי, ואין כאלו מקומו להאריך, ומראה מקום איני לך. גם אפשר אם נאמר דאין הענקה משועבד, עכ"פ לדעת הרמב"ן דאף דשעבודא לאו דאורייתא נוכל לגבות ממורת כפיה, הלא נמי יכול הבעל חוב לכופו שיתן לו ממקום אחר ונטול בחצו

ב. הנהגת המשנה למלך: עיין לעיל סי' מ"ב. וכתב במעין החכמה: כוונתו שמצות עבד עברי אינה נוחת בנשים שאין אשה קונה עבד עברי. ואין כאן קושיות. שהרי דין הענקה נותן גם באמה, והטעם שאין אשה קונה עבד עברי הוא משום חשד כדאמרי' באיזהו נשך [ע"ת ע"א], אי"כ שפיר כתב שנהג בנקבות אם אשה קנתה אמה חבירה. משאי"כ במצוה מ"ב שכל הפרשה מדיוני העבד, ודיני האמה בפרשה שאחריה כתב שפיר שאינו נוהג בנקבות. ועיין מניח אות י'. ג. עיין מניח בסוף המצוה. ובספר רבד הזהב כתב: יש לזון עיין, דשאני עבד עברי דאמר רחמנא לא תשלחנו ריקס שכבר פרע בעה"ב, אבל שכיר שנוטל שכרו בעת יציאתו מנין לו שיתן לו הענקה. ונראה דספר החינוך אויל בשיטת רבנו ברוך שבמרכי פרק האומנים סי' שמי"ו דסי"ל דמלמד שחלה אין מוכין לו, דכ"ש מעבד עברי דעבד איסורא שעבר על כי לו בני ישראל עבדים, ואינו מחלק בין עבד עברי שכבר קבל שכרו למלמד כמו שמחלק רבינו מאיר הביאו הרא"ש בפרק האומנים סי' י'. ועיין בקידושין י"ז ע"א תוס' ד"ה חלה, ובשו"ע ח"מ סי' של"ג ס"ה, ובש"י שם ס"ק כ"ה.

עבד עברי עיין ותמלא נחת בעוה"מ. שכתב הרב המחבר בזמן הבית, היינו בזמן שהיוכל נוהג כמו שפירש רש"י, ולא מלוי בזמן הבית רק בזמן שהיה היוכל, ובזמן שנטלו היוצלות אינו נוהג דין עבד עברי ואמה העבדיה. ועל הלאה הזה שלא נשלחו ריקס אין לוקין דהו' ליה לאו שאין צו מעשה"ה, גם הוא לאו דממת דיתמן לשלומין.

וכמה שכתב הרב המחבר מצד מוסרו הטוב אף בזמן הזה אם שכרו וכו' שיעניק לו וכו', באמת לשיטת הר"מ גם בזמן שהיה נוהג לא היה נוהג נמוכר ע"מ. ונראה מזה דדעת הרב המחבר דעמ' התוס' שגם נמוכר ע"מ נוהג, על כן מצד המוכר גם היסו נוהג, אבל לשיטת הר"מ לא שייך כלל מצד המוכר דהמורה לא חייבה כלל רק ממכרוהו בית דין, ומי יודע מאיזה טעם והבן. אף לא שכיח שהרב המחבר יהיה נוטה מדעת הרמב"ם אם לא שפירש להדיא.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [קידושין ט"ו ע"ב], שאחד העבד היוצא בסוף שש או ביובל או במיתת אדון, וכן אמה שיצאת באחד מכל אלו או בסימנין, הרי אלו מעניקין להם. אבל היוצאין בגרעון כסף אין מעניקין להם, שנאמר וכי תשלחנו חפשי, וזה לא שלחו הוא, אלא העבד הוא שגרם בנתינת הכסף לצאת מתחת ידו. וכן מה שדרשו זכרונם לברכה [שם י"ז ע"א] במה שהזכיר הכתוב צאן וגורן ויקב שבדברים שיש בהן ברכה מחמת עצמם הוא שחייב אדם להעניקם אבל לא כספים ובגדים. ומה שאמרו זכרונם לברכה [שם] שאין פוחתין לו משלשים סלע. ובין נתברך בעל הבית לרגלו או לא נתברך חייב להעניק לו, וענק העבד לעצמו ואין בעל חובו גובה הימנו. ויתר פרטייה מבוארים בפרק ראשון מקדושין.

ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן הבית, שאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיוכל נוהג כמו שכתבתי במה שקדם [מצוה מ"ב]. ומכל מקום אף בזמן הזה ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם.

והנהגת מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן הבית, שאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיוכל נוהג כמו שכתבתי במה שקדם [מצוה מ"ב]. ומכל מקום אף בזמן הזה ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו השם.

ואם יש לו ממה ליתן ואינו רוצה דכופין אותו, אם רוצים גובים מאתו כספים. אעפ"י שזה אינו משועבד לו, מ"מ נוטלים מאתו במורת כפיה כמו שכתבתי [לעיל אות ב'] בשם הרמב"ן, דאף דלא נשפעתו הנכסים מ"מ הוא במורת כפיה עיין לעיל. אף אם אינו צפוי, אין נוטלים מאתו דבר שאינו משועבד ופשוט. [ה] ומבואר בגמרא כאלו ט"ו ע"א, לו ולא לבעל חוב, היינו האדון אינו משועבד לבעל חוב של העבד מדרי' נתן. ותנא קמא דריש לו ולא למוכר ע"מ, דלא קפידא ליה בעלמא כר' נתן. ותמיהו האחרונים על הר"מ דקפידא ליה דמוכר ע"מון אין מעניקין וסווד כר' נתן, ועיין בש"ך סי' פ"ו סק"ג ובאוריים ותומים שם סק"ג ונקודות השן שם סק"ג ועיין במשנה למלך כאלו הט"ו שפלטו בזה ואין להאריך במה שהארכו מה. ונראה מדברי הר"מ דלא מיעביא דאין האדון משועבד לבעל חוב של העבד מדרי' נתן, אלא אף אם בזה ההענקה לעבד אין בעל חוב גובה ממנו, עיין במשנה למלך ובאחרונים שם ב"י פ"ו שפלטו בזה, ועי"ש בתומים דאם בזה לידו ההענקה אף על פי דלא יוכל לגבות בעל כרחו מ"מ מנהו איכא על העבד לפרוע. ועי"ש בנקודות התוס' מה שמיכא ראייה אפשר דאינו רשאי לפרוע כי לא יתן לו דאעמא דהכי, ואין כאלו מקומו להאריך, ומראה מקום איני לך. גם אפשר אם נאמר דאין הענקה משועבד, עכ"פ לדעת הרמב"ן דאף דשעבודא לאו דאורייתא נוכל לגבות ממורת כפיה, הלא נמי יכול הבעל חוב לכופו שיתן לו ממקום אחר ונטול בחצו

ע"מ, דלא קפידא ליה בעלמא כר' נתן. ותמיהו האחרונים על הר"מ דקפידא ליה דמוכר ע"מון אין מעניקין וסווד כר' נתן, ועיין בש"ך סי' פ"ו סק"ג ובאוריים ותומים שם סק"ג ונקודות השן שם סק"ג ועיין במשנה למלך כאלו הט"ו שפלטו בזה ואין להאריך במה שהארכו מה. ונראה מדברי הר"מ דלא מיעביא דאין האדון משועבד לבעל חוב של העבד מדרי' נתן, אלא אף אם בזה ההענקה לעבד אין בעל חוב גובה ממנו, עיין במשנה למלך ובאחרונים שם ב"י פ"ו שפלטו בזה, ועי"ש בתומים דאם בזה לידו ההענקה אף על פי דלא יוכל לגבות בעל כרחו מ"מ מנהו איכא על העבד לפרוע. ועי"ש בנקודות התוס' מה שמיכא ראייה אפשר דאינו רשאי לפרוע כי לא יתן לו דאעמא דהכי, ואין כאלו מקומו להאריך, ומראה מקום איני לך. גם אפשר אם נאמר דאין הענקה משועבד, עכ"פ לדעת הרמב"ן דאף דשעבודא לאו דאורייתא נוכל לגבות ממורת כפיה, הלא נמי יכול הבעל חוב לכופו שיתן לו ממקום אחר ונטול בחצו

ליתר עיין

לרדוף את הנער שם ולתפוס אותו כדי שיוכל לפגוע אחריו על מעשיו הרעים שמקוטט עם העכו"ם ורדף אחריו העכו"ם ורצה לתפוס אותו וברח ממנו הנער ופגל לתוך נור מים אלל הצארטטן של הנהר ונטבע שמה ומת. וכחב ע"י המהרש"ל ז"ל וז"ל ובה הנעלה ר' משה בר' יצחק זשאלני אם לריך לתשובה ולכפרה כי והשכתי לפענ"ד שאינו לריך לתשובה ולכפרה כלל לענין זה וז"ל דומה למה שבי מהרי"ו [הג"ל] דהתם כוף כוף נהרגו כולם שלא כד"ן והם לא נתחייבו במיתת ע"למם מש"כ כדון זה שהנער הנטבע חייב בגלגול מיתת עלמו כי מי כפה אותו לקפוץ באוהה גומא או ליפול עם ואין זו סיבת משה כ"ל. ואעפ"י שאמר רבותינו אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים הנ"מ לענין נפילות הבור כשהולכין לפי תומן לפי שאדם בעל מחשבות. אבל כדון כזה שהיה כדוף ורצה לברוח ה' לו להתבונן לזרה מקום שיברח ולא יפיל א"ע לגומות ובארות. ותדע דלא בכל מילי אמרו רבנן אין דרכן של אדם להתבונן. דהא פר"ך בריש המניח איבעי לי לעיוני ולזל ופי' התוס' דה"פ בשלמא אם הזוק בה חייב שפיר דא"ל לחזר עלמו כל כך שלא יזוק אבל יותר לזרז שלא יזיק לאחרים ולא שייך לומר כל המשנה כי לפי שלגבי אדם אין שייך לומר הכי וא"כ מכש"כ שגרי"ך לזרז ביותר שלא יהא חייב במיתת עלמו דאז שוב אין לו חקיה בזה כי ואפילו אם נטבע ע"י רדיפתו של ר' משה ה"י נקי מטעמא דכחוב לעיל כש"כ שהוא פסק מלרדוף אלא שאמר לעכו"ם שהם ירדפוהו להראות להם כי שלא ברצונו הבה (הנער) את הערל כי איב מאחר שדעתו ה' לטובה ח"ו להגרים תשובה להכלימו הא איבא למיתת להכשילו לעמיד לבוא שלא ימנעו ישראלים להיל אמינם מיד עכו"ם כי וגדולה מזה כי הא"ז דאפילו בחלל שבת צבנוו לדיקה לא משו רבותינו להגרינו תשובה כדי שלא להכשילו לעמיד לבוא כש"כ כה"ג דלא עביד מדי אלא בסיבת גלגול בעלמא שהוא חשבה לטובה והאלקים אינה לידו כי עכ"ל מהרש"ל ז"ל ע"ש סימן :

ג ראייתו בתשו' מהרמ"ל סי' מ"ד שנשאל על דבר המקרה בלתי טהור שקרה בק"ק בריסק דליטא להגאון מ' ביגש ז"ל וכאשר אותו האיש הליע דבריו בפניו צתה שבה לקבל ד"ט א"ך שהוא צו לבקש על פתח הרב ז"ל בחזר כדי לבקש על נפש נער אחד ומיודעו להמליץ בעדו להקל מעליו מתח ד"ט שפסקו עליו. והנה הרב הג"ל נבהל ומשב שאותו האיש צו לעשות עמו רעה לקחת נקמתו ממנו ומיראתו נעל בעדו פתח החזר ושאל תיבה אחת מש"א כבוד והגיה לפני פתח החזר ובצבת זה נחלה ופגל למשכב ואף שהלך אחר זה יום או יומים על משענתו בחזק וקבל רשיאות לזוף פפער וחיים לכל ישראל ולרצון שכן. תשובה. לערד נראה שאין לאיש הזה כלל דין רוצח ואפילו גרם מיתה ליבא כאן דהא חיובו לא עביד מדי ולא דמי לבי"ה צו את הכלב כי דהתם עשה דבר מה. אבל בר"ד אפילו גרמא ליבא. ולא דמי להא דאיחא

לו היו כאלו שבר אותם להעיד שקר ע"כ לכ"ע חייב בר"ש ודלא כמ"ש בכנה"ג דגם בכנה"ג פטור גם בר"ש לדעת התוס' וסייעתם וכחב טעם נכון ע"ז ע"ש. ועיין בס' דברי המורה סי' ה"ל שהגיה בל"ע עמ"ס התומים דאפילו בלא אחר לו בלשון שליחות אלא אמר אם תעיד אתן לך כו"כ ג"כ חייב בר"ש והוא מתפקפק ע"ז. ועיין בס' ערך ש"י לחומ"ם סי' רס"ז מ"ש בשם הגמ"י והוא הקשה עליו ותירץ. ע"ז ע"ש ועיין בס' יהושע בפסקים אות כ"ח שדחה ראיית הג"ה שבש"ך הג"ל ודעתו כדעת הש"ך דאפילו באומר נמי חייב בר"ש. ויש לעיין לשיטת הפוסקים דבחי"ב בר"ש מהני תפיסה אם מהני גם בזה תפיסה משום דיכול לומר קים לי כדעת הש"ך והנמשכים אחריו. ואמר שכ"ז ראייתו בכנה"ג לחומ"ם סי' כ"ה אות ל"ד דבכנה"ג לא מהני תפיסה וז"ל י. להסתפק במחלוקת הפוסקים ש"א לחייב לשלם בר"ש וי"א שא"ח אם תפס שכנגדו אם יוכל לומר קים לי כמ"ד שאתה חייב בר"ש ולא מתקין מיניה. ומשקול הדעת נראה דמתקין מיניה ואינו יכול לומר קים לי. עכ"ל.

סימן קבא

עובדא ה"י פה בשנת תרס"ח באים אחד שנתמנה משמש בחברה בק"ח וגם לקבץ מעות נדרים ונדבות מאנשי המתפללים בכנה"ג של הבק"ח. ויקר מקרה כאשר הלך בלילה אחת לתבוע הנדרים נשבר לו רגל אחד ר"ל. ואחר כי ע"ז ה' כלאו בבית ערך ו' הודים ונרפא. כ"ז הוא לריך ליתך במשענת מצות ואינו יכול עוד לשרת את החברה בק"ח. וגם כפי דבריו אין באפשרו עוד לעסוק עוד בשום משחר וגם אין לו צמה לפרנס את צ"צ. ואשר ע"כ הוא דרש מהחברה בק"ח שיתנו לו גם להבא תמיד כפי דמי השכירות אשר השיג מהם מקודם הסיבה הג"ל והחברה הג"ל בתרו אותו ועוד שני דיינים להגיד להם את חוות דעתי עפ"י דתוה"ק אם הלאק עם הנושא הג"ל או לא וגם טענו כי כל ימ מצבו בחליו בערך ששה חדשים נרפא מכסף הבק"ח וגם נתנו לו כל ימי משכבו ככל שצו ושבו כפי דמי השכירות אשר נתנו לו מקודם בערך שמונה רז"כ לכל שצו ושבו. וגם שאלו אם מותר להם לוותר עבורו ולתת לו מהמעוט אשר הוא עבור בק"ח דהיינו עבור חולי העיר אשר ההולאות עולים הרבה אלפים רז"כ לכל שנה וההולאה הוא יותר מהכנסה. ואם ישורו מהמעוט אשר נגבה מאנשי החברה ממילא יתמעט ע"י הנתינה לחולי העיר ר"ל. לכן טענו כי א"ך הם רשאים לשנות מזדקה לזדקה. ועפ"י משקל הראשון י"א מאתנו עפ"י חוות דעתנו שהלאק עמם ומענתם הוא טענה. א"ך כי אמרו כי רצו ליתן לו מרלונם הטוב בערך שלשה מאות רז"כ. ע"כ אמרנו להם לקיים את דבורם גם לפני משוה"ד :

Even Shoham requires the custodian of an organization to pay damages to an employee who was injured in the course of his work which caused him to become incapacitated. He writes that this would be obligatory as a form of Ha'anaka according to the Chinuch.

דין או לפני משורת הדין שו"ת אבן שוהם ח"מ סימן קבא פסק לחייב גבאי של חברת ביקור חולים לתת סכום כסף למשרת של החברה שניזק תוך כדי עבודתו ושוב לא היה יכול לעבוד, וכתב שעל פי החינוך יש בוה גם חיוב העניקה.

בא"ר סי' ר"ג. מה שהשיב ג"כ על עובדה באשה שחטפתה שינה ביום שאחר המילה מבנה ואח"כ מלאה הילד מת בזרועה ומביא קלת מדברי שו"ת מ"ב הג"ל ע"ש. גם ראיתי בגיב"ק אורח סי' ל"ד מובא קלת בשע"ת סי' ר"ג וז"ל ע"ד שאלתו על הסביבה ומקרה שקרה לו שישיש אחד ביקש ממנו שימן לו סחורה ללכת אל מקום קרוב ואשמו מחתה ביד הזקן כי הוא תז כח וזקן והדרך הוא משבש בגייסות. והוא הפליג וביקש מאוד שיטנו לו הסחורה ועפ"י הפלגת הזקן נתן לו הסחורה וסלך ומהרג בדרך וצא לשאלו אם לריך תשובה וקפרה. הנה מקור דין זה הוא מהרי"ו [הג"ל] והז"ל השיג עליו בזהלך בשכר ואעפ"כ לא מלאו לבו של בעל ז"ל לחלוק על הראשונים ומסיק להתענות מ' יום ואני אומר שבגידון זה שהוא לא התחיל עם השליח לשלחו רק השליח התחיל לבקש לקלות אותו בשליחות הזה כדי להשתכר אין שום הו"א שלריך כפרה ומעשים בכל יום שאדם לוקח סחורה בהקפה מחבירו או אויבנו שלט ואזן לירידים הכי נימא שאמרינו גוף הקונה על המוכר שאם ח"ו ירע לו מקרה בנפשו יהי המוכר לריך כפרה הא ודאי לימא ואעפ"כ אביא ראי' ברורה לדבר שהרי עיקר יסודו של מהרי"ו מאגדת חלק שאמר הקב"ה לידו עד מהי כו' (כג"ל) והנה יש לדקדק למה לא חשיב על ידך נהרג אבגר שהרי גם אבגר נהרג בסיבתו שצא אליו לחברון לכרות להעמיד לו מלכות ישראל ושם נהרג וגם דוד המלך ע"ה כתב אליו שיבוא רק שהתנה שיביא אמו מיכל אשתו בצואו. ה"ו כיון שדוד לא התחיל עם אבגר שיבוא לכרות ברית רק אבגר הי' המתחיל בריתה ברית אחי והנה ידי עמך להסב אלך את כל ישראל. ודוד הסכים והשיב טוב וגו' והיתה כוונת אבגר גם לעוצת עלמו להקים מאיש צוטת ע"ד הפלגש כנאמר שם במקרה ולכן אין אחריות עמו על דוד המלך ע"ה וזה ממש דומים דר"ד שהשליח התחיל עמו והי' לטובת השליח ולכן אין לריך כפרה רק האיל וכתב שהרב בקהלתו הורה שלריך כפרה ולכן לא אבעל דבתי לגמרי ויתענה ג' ימים בה"ב ואם רצינו ליתן חייה מתנה ליטומי הגהרג דבר טוב יעשה עכ"ל הו"ב. והשאלה אי"כ גם כ"ד ודאי גם המשמש הג"ל הפחיל לבקש ממנהלי החברה בק"מ שיקחו אותו לקרת אותם אין עליהם שום חשש כלל כמו שביארנו לעיל. ועיין בס' אריות חיים סי' תר"ג שזרמו שם אות ג' לעיין בהרבה אחרונים שמדברים מענינים כאלה ומהם כמה אשר אח"ל בידי וע"ש ג"כ מה שמביא יד"כ הגאון מצרעואן ג"י בשם הירושלמי. אך מ"מ אמרתי להבצאים כיון שאמרו אלינו שסומכים עלינו גם עפ"י יושר הי' דעתנו שלא יחזרו מדיבורם שאמרו להמשמש מקודם שיטנו לו בתורת חסד כך ג' מאות רז"ב ולא היו לריכים לשאלו ע"ו להמנדים משום המנדים נתנו נדבתם על דעת הבצאים מנהלי החברה. וגם לעג"ד יש בזה גם חיוב הענקה וז"ל החינוך בזוה"ב תפ"ב במורה של הענק עניק לו ונהנה מזה או צו"ג בזמן הבית שאין דיני ע"ש טובג אלא בזמן שהיובל נהג. ויו"מ אף בזה"ו ישמע חכם ויוסף לקח מב"י ועבדו זמן מרובה או אפילו מופט שיעניק לו בלאחר מעמו ע"ש. ועי"ש במנחת חינוך דגם בחלה העבד מעניקין לו וגם כתב דאעפ"י דהשיעור ל' שקלים היינו שלא יפחות אבל מזה ליתן לו יותר כפי הברכה וילפינן מקרא ושכן משמע ג"כ מה"י רש"י ז"ל פי ראה ובחיטך שם כתב דמשרשי המורה זו למען נקנה בנפשו מדות מעלות יקרות והדרו והדרו הוא שגרחם על מי שעבד אותנו ויתן לו משלנו בתורת חסד ודבר מושכל הוא אין לורך להאריך בו עכ"ל. והאיש הג"ל עבד ג"כ לעוצת החולים ע"כ נלע"ד יפה דנתי בזה. והשני דייגים שיטבו עמי הסכימו עמדי והבצאים נתנו לו הסך הכ"ל:

לפני הערכאות כי זה הסחורה לאו של בעל חובו הוא יחזירו לו הסחורה. והתובע השיב כי לא יוכל להודות לפני הערכאות גאוס דאם יגיד זאת לפני הערכאי יופסד תביעתו והולאות שהוליו עד כי וכה המשפט לחמוס להבע"ח שלו. ושאלו ממני הבע"ד אם מחוייב הוא להודות לפני השופט כי זהו הסחורה לאו של בעל חובו הוא. וזה הגלעג"ד. אם המחלה בשעה שהלך השליח הערכאי לכ"ז כל הגמלא שם לא ידע התובע ששם מונח עוד סחורה מה שאינו שייך לב"ח שלו אף כי עתה ידוע לו. עכ"ז אינו מחוייב כעת להגיד לפני השופט ולהפסיד ההולאה שהוליו על המשפט דנראה ברור דכיון שלא ידע מחילה ולא פגע בזה שהלך בערכאי אי"כ אינו מוטל עליו להגיד עתה לפני השופט רק מטעם השבת אבירה. ובהשבת אבירה מוטל על האדם להשיב רק אם לא יפסד מכיסו-אבל אם בהשבת זו יפסד מכיסו אינו מחוייב כלל להשיב כמבואר בש"ע סי' רכ"ד ובהזק מוכח אף לפני משי"ד אינו מחוייב. ואך יש להסתפק אם מתחילה שהלך השליח לרשום את כל הגמלא שם ידע ששם מונח גם סחורה שאינה של בע"ח שלו ולא הודיע להאיש ההוא שיקח משם את שלו. ע"ז אפשר להסתפק אולי פושע הוא בזה שלא הודיעו שיקח משם סחורתו. ואמנם אף אם עשה עול בזה שלא הודיעו. מ"מ נראה דאינו מחוייב כעת להפסיד מכיסו מחמת זה דהרי הסחורה של האיש ההוא לא יקח התובע ואדרבה אם יבוא לידו יחזירם לו ואך זה שיש לו היוק בזה שאינו רשאי לקבל הסחורה משם. בהזק זה במה נחייבו אם מטעם מוזק לאו מוזק בידים הוא ולא משום דלא הוהיר אותו מוקדם שיקח משם את סחורתו אף אם נימא דעובר משום דלא תוכל להתעלם כמו בראה אבירה המבואר בב"מ (דף כ"ו. ע"ב) ובש"ע סי' רנ"ט. הא אם נאמר כן אין לזה תרופה אף אם יגלם כמפירש שם בסוגיא ובש"ע. ולא נמלא מי שמייב לשלם על שלא הוהיר רק בשומר משום דמתחלה כשתעבד לזה ולכן לא נראה עפ"י ד"ת לחייב בשום אופן. ואכן יש לעיין להפוסקים דלחומרם יש שליחות לנכרי ועיין יור"ד סי' קס"ט אי"כ ששליח מהשופט עשה רשימה על כל הדברים הנמלאים דראש הנחבע. אם נאמר דיש שליחות לנכרי דומה כאלו הוא בעצמו תופס סחורה של חבירו. ואי דלא ידע שזהו של חבירו. הא אדם מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד. ואמנם גם מטעם זה אין לחייבו דזה שאמרו יש שליחות לנכרי לחומרם זה לא מלינו רק לעונש בידי שמים ולאחררה שאינו רשאי לשלוח ע"י נכרי לעשות דבר איבוד. אבל לחייבו ממון להמשלה זה לא שמענו כו' כן נלע"ד פשוט דאינו חייב התובע לשלם להאיש ההוא בעד סחורתו. ולא דמי למזיל עלמו בממון חבירו דהתם עושה מעשה כו' אבל בעובדה דלין לא עשה בהסחורה שום מעשה לא אפשר כלל לחייבו. ובש"ע ח"מ סי' שפ"ח סעיף ב' דמחייבין ל' בהרחה ממון חבירו משום דאחוי אחוי דומה כאלו שרפו בידים. ולא בשאלתו שהשופט גופו לא עשאו שליח רק לגבות של בע"ח ומה יוכל עשות לזה שהאמר הניח סחורתו בבית הבע"ח. ע"כ דברי המחבר הג"ל:

שׁו"ת מחזה אברהם חלק חושן משפט

סימן א

ב"ה יום ב' ב' דר"ח אדר תרס"ט בראדי.
לכבוד הרב המאה"ג וכו' מו"ה מרדכי ג"י
אבד"ק ארשיצא זשעלאנא יע"א.

מכתבו הגיעני זה איזה שבועות ומרוב הטירדא בכמה עינים ושו"ת הנחוצים לא עיינתי במכתבו וביני ביני מילתא מיני אזדא והיום מצאתי מכתבו והנני להשיבו בקוצר אמרים. הנני מסכים עמו שמהראוי הנכון שהקהל לא יגרעו חלק האלמנה לא מהפרס ולא מהבשר והנוצות, כי באמת הבן ממלא מקום אביו ושייך לו כל ההכנסות שהגיעו לאביו, רק שגרעו מחלקו עבור האלמנה והיתומים, ואם יגרעו מחלק האלמנה הרי נוטלים מחלקו של השו"ב שיש לו חזקת אביו בכל העינים.

ואף דבתשו' ד"ח ח"ב בהשמטות סי' י"ג כתב בענין הפרס, דהמנהג בכל המקומות לשנות

הקצבה לפי ערך הזמן אם להוסיף אם לגרוע ע"ש, מ"מ לפי הנראה ממכתבו אין הקהל נוטל כלום מהשו"ב השני, א"כ למה יגרע השו"ב הזה עם האלמנה מהשו"ב השני, דין הישר והטוב הוא ליתן לאלמנה אף אם לא נשאר בן ממלא מקום אביו, וכן המנהג בכל תפוצות ישראל ומנהג ישראל תורה היא, ועיין במדרש ויחי פרשה ק' סי' ג' זהו כביר אשר הערני לזה חכם אחד, ובפרט במקום שיש בן ממלא מקום אביו ודאי ראוי שלא לגרוע כלום מחלקם וע"ז נאמר ועשית הישר והטוב. ועיין בתור"מ סי' י"ב ס"ב די"א דכופין על לפנים משורת הדין ועי' בב"ח שם. ובשו"ת השיב משה ירד סי' מ"ח כתב דת"ח ואדם חשוב בודאי כופין על לפנים משורת הדין ע"ש בסוף התשובה (א). ומה כתבתי בתשובה לענין פועל שחלה ויצא מהפאבריק, דאע"ג דאין דין הענקה בזה"ז מ"מ כתב החינוך מצוה תפ"ב דגם בזה"ז ישמע חכם ויוסף לקח כו', א"כ באדם חשוב יש לפסוק לו שיתן איזה סכום כפי ראות עיני הדין כיון דמחויב משום לפנים משוה"ד וכנ"ל. ולפמ"ש בכסף משנה סוף פ"ו מה' ת"ת דמחזיק במחלוקת נגד רבים הוא בכלל המבזה את החכם דרבים לגבי יחיד ה"ל כרב אצל תלמיד ע"ש, הרי חזינן דרבים חשובים כת"ח, ועי' בשו"ת רמ"ץ אר"ח סי' ט"ז שכתב ג"כ דרבים חשובי כאדם חשוב ות"ח, וא"כ מחויבין לעשות לפנים משורת הדין כנ"ל, וכנלפענ"ד.

Machze Avraham places the Chinuch's extension of the Mitzva of Ha'anaka into the realm of Lifnim Mishuras HaDin. Therefore, an employer who is a respected person or Talmid Chacham, as well as a community at large who hired an employee, should be required to pay a severance fee, as the

שו"ת מחזה אברהם ה"ב חו"מ סימן א'
המחזה אברהם כתב על פי החינוך דיש ליתן הענקה גם לפועל בזמן הזה, וכן יש לעשות מצד הישר והטוב ומצד לפנים משורת הדין, והביא שיש אומרים דכופין על לפנים משורת הדין (אולם הרבה חולקים על זה), ו"א דבאדם חשוב בודאי כופין, ולכן העלה בדאדם חשוב ותלמיד חכם, וכן ברבים דחשיבי כאדם חשוב ותלמיד חכם, יש לפסוק שחייבים בזה כפי ראות עיני הדין.

סימן קנה

ליתר עיין

מעשה ששמעתי מפי הר"ר אצח גרוסצ'ארד זללכ"י (שהיה משגיח צישיצת פתח תקוה ואח"כ צישיצת פונטוועז צצני צרק) שהוא ישב צדין עם הגאון מו"י מענדל ז"ק זללכ"י (שהיה אצ"ד צק"ק ריגא) וצא לפניהם חזן זקן ותבע פרנסה (שקורין פענסיא) מהקהל והקהל לא נתרו לשום פשרה וחייבם הגאון ז"ל ע"פ מ"ש שלהי פ' האומנין דף פ"ג ע"א רצצ"ח תצרו ליה הנהו שקולאי חציתא וכו' אמרו לרצ א"ל הצ להו גלימייכו א"ל דינא הכי א"ל אין למען חלך צדרך עובים (ופירש"י לפנים משורת הדין) אמרו ליה עניי אן וערחינן כולי יומא וכפינן וליה לן מידי א"ל זיל הצ אגרייכו א"ל דינא הכי א"ל אין וארחות לדיקים תשמור, דמוכח מהכח דדבר שהוא לפנים משורת הדין לגבי שאר אינשי הוא דין לגבי אדם חשוב, והביא ראייה דקהל יש להם דין אדם חשוב, ולא שמעתי הראיה.

ומפני שיש ללמוד מכאן כמה הלכתא גברותא שמתה אל לצי לפרש המעשה הזה יפה וממילא רוחא שמעתתא.

*

כתב צצ"י חוה"מ סי' י"ב וזה לשונו, כתב רבינו ירוחם צס"ס הרא"ש אין כופין על לפנים משורת הדין ופשוט הוא צעיני ותמהני על מה שכתב המרדכי צפרק צ' דמליעא דכויפינן למיעבד לפנים משורת הדין ומהנך עובדי דמייתי ראייה מינייכו לא נזכר צבהם כפיה עיין צמהרי"ק שורש ע"ו, עכ"ל. [ולריך להגיה שורש ע"י כמ"ש צצ"ח שס"ס מפרש דכופין על מדת סדוק, וזו כוונת הרצ"י דנכי דעל לפנים משוה"ד אין כופין אצל על מדת סדוק דזה לא חסר ודאי כופין].

ודברי הרא"ש שהביאם הרצ"י צס"ס רי"ו הם צפ"צ דצ"מ סי' ז' (ורמזם הגר"א כאן צס"ק ע"י והוצאו צד"מ חוה"מ סי' רנ"ט ס"ק צ' וצשו"ת למח לדק סי' פ"ע) וזה לשונו, מלא כאן [צשוקא דצי דייסא דרבים מצויין סס] ארנקי מהו וכו' חייב להחזיר וכו' לפנים משוה"ד וכו' ואת המעשה זה הדין אשר יעשו זה לפנים משוה"ד ולא דכויפינן ליה דאין כופין לעשות לפנים משורת הדין עכ"ל. ונראה שהולך לפרש כן משום דס"ד דלשון חייב להחזיר משמע דכויפינן והרא"ש דחי לה צלא ראייה כלל דצצ"ח פשוטה היא צעיניו שלא נתנה חורה רשות לצ"ד לכופ אלא על הדין ואין מרחמין צדין והמרחם צדין מטה משפט ומקרא מלא דבר הכתוב ודל לא תהדר צריצו שלא תאמר עני הוא זה ובעל דינו עשיר וחייב לפרנסו אזכנו צדין ונמלא מתפרנס צכצוד כמצואר צחוה"מ סי' י"ז ס"י. ואין צצ"ח לחלק דשאני התם שהוא דן דין שקר משא"כ לפנים משוה"ד שהוא גומר דין אמת צפיו אלא שלענין מעשה כופה לעשות לפנים משורת הדין, דמ"מ צצ"ח היא שהקפידה תורה על השקר צין צגמר דין צין צמעשה הדין, וצצ"ח זו פשוטה היא כל כך עד שכדאי לדחוק צלשון חייב להחזיר דחיצא צעלמא קאמר אצל אין כופין על כך.

ונראה שזהו טעמו של הרצ"י שכתב על דברי רי"ו צס"ס הרא"ש ופשוט הוא

יתר עיין: שו"ת פאת שדך סימן קנה
 הפאת שדך דן בשאלה ענין השאלה של המחזה אברהם, והאריך הרבה בביאור השיטות בענין כפיה על לפנים משורת הדין, והסיק שאין ב"ד יכולים לכפותו רק בדברים.

Further Iyun: In a case similar to that of the Machze Avraham, the Pe'as Sadecha concludes that a Bais Din cannot require litigants to do things that are beyond the letter of the law, but they may verbally pressure the parties to do so.

ולפי מש"כ הגר"א דרבים עבדי דינא לנפשייהו דומיא דלורבא מרבנן, ל"ל דרבים נמי חייבין ליכנס לפניו משו"ד בכל דבר הראוי לכך כמו לורבא מרבנן, (דגנאי הוא לרבים להעמיד דבריהם על ד"ת שטל כך חרבה ירושלים), דאי לא תימא הכי היאך יהיו נאמנים למיעבד דינא לנפשייהו, אעו רבים לא חשידי, תדע דמיחברי צי עשרה וגנבי כשורא כמ"ש בקידושין דף פ' ע"ב. מיהו הלכה למעשה ל"ע אם יש לסמוך על חידוש זה, ואפשר שהגאון ז"ל לא נתכוין לומר פירושו וחידוש הדין שלו הלכה למעשה, ועיקר טעמו היה משום דקוי"ל דכופין בדברים ליכנס לפניו משו"ד.

*

העולה לדינא:

(א) אין צ"ד יכולין לכופ ליכנס לפניו משו"ד א"פ שנראה להם שהוא מן הראוי.

(ב) צ"ד כופין בדברים קשים כגון הלזנת פנים דרבים ליכנס לפניו משו"ד צמקום שנזכר צפוסקים שחייב לעשות לפניו משו"ד, ואם לא נזכר להדיא צפוסקים אצל נראה להם שהוא מן הראוי כופין דבריו הוכחה והתעוררות רחמים, ואי לא סגי בהכי נלענ"ד דרשאין לכופ אף בדברים קשים.

(ג) אם נראה לצ"ד לורך שעה לכופ, כופין ע"י טובי העיר או כדומה אחר שנגמר הדין בצ"ד, ודוקא ברשות צ"ד חשוב העוסק בתקון העולם וצמיילי דמתא.

(ד) ואי לא סגי בהכי לכופ ע"י טובי העיר, אף צ"ד עלמן רשאין לעשות כן לעתים רחוקות לורך שעה, ודוקא צ"ד חשוב וכנ"ל ודוקא אחרי שכבר גמרו הדין ואמרו איש פלוני חייב איש פלוני זכאי. ולענ"ד מלוא היה שלאחר גמר הדין יעמדו ממושצ צ"ד וישצו צמקום אחר כדי לכופ לעשות לפניו משורת הדין.

כנלענ"ד והשי"ת יילנו משגיאות.

סימן קנו

ש א ל ה

מעשה צמלמד חשב"ר שחבט ממון מגבאי קופת ת"ת וצאו לדין וקצלו עליהן אף לפשרה, ומחוך הטענות היה נראה צעיני הדיין להטות הפשרה לעוצת החוצע ויזכה צב' שלישי תציעתו, אצל חשב הדיין שמא יקפידו הגבאים ותתצטל מלאכת שמים, ועל כן הכריע הפשרה מחלה על מחלה, דהיינו שיתנו לחוצע רק חצי תציעתו.

ולכאורה יש לפקפק בזה אם מותר להטות הפשרה ללד אחד משום תקון העולם צמקום שאין צוה משום העלת שלום בין שני צעלי הדין, שהרי ארז"ל צסנכהדרין ל"ב ע"ב דק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה ופירש"י דק פשרה שלך לפי ראות עיניך ולא תרדוף את האחד יותר מחבירו, וכן פסק צטוש"ע חכ"מ סי' י"ב שהדיין מוזכר שלא יטה הפשרה לאחד יותר מחבירו.

איכא ע"ש. וא"כ ה"כ בליקוע עמנות אף לזריך לקרוע כמבואר
 צאלב רבתי (פ"ג) וז"כ גס בשו"ע יו"ד (סי' ת"ג סעי' ב')
 היינו ביום הליקוע דאיכא עכ"פ אבילות ליומו, אבל לא שמע
 ביום הליקוע רק למחר כיון דמבואר בירושלמי (פ"ג דמוע"ק
 ה"ה) מוצא גס בטור יו"ד (סי' ת"ג) שאין שמועה לליקוע
 עמנות אר"ח והוא ששמע למחר. וכן מבואר גס ברמ"א שס'
 (סעי' ה') שאם שמע שגלקטו אהמול אינו מתחבל ע"ש. א"כ
 ה"כ שאינו קורע דאין קריעה רק בשעה דאיכא אבילות. —
 מפנה פשוט שכן הדין גס בשמע ביום הליקוע ולא קרע, כיון
 שאינו מתחבל למחר ה"כ שאינו קורע.

העולה להלכה: ח) לא קרע ביום הליקוע, לא יקרע
 למחר בין ידע מהליקוע ביומו ובין לא
 ידע עד למחר (אות ח' ב'). — ב) ליקטו עמנות שאר קרוביו
 חוץ מאביו ואמו, לא יקרע מהרת יום הליקוע אפי' לא קרע
 עליהם עדיין מעולם.

בדרי"ש וכו' ידירו מנפח לישועה ה' כהרף עין.
 וינח יא"ו, טו"ב צאב ה' תשליג

בצלאל שטערן

סימן ק

דין תשלום פנסי' לפקידו הקהלה.

בנוגע לשאלה אם יש לו הזכות עפ"י דהור"ק לחצות פנסי' מלכת הקהלה כאשר יראה לפרוש מעבודתו אחר שנות עבודה של כ"א שנה ובצמחן זמן זה מילא הרצח פעמים גס חפקיד הרב, אמנם אין לו כל חוזה עם הקהלה, עכ"ה שאלהו.

הנה עפ"י דהור"ק כל פועל, פקיד או שכיר עם הפסקה עבודתו אין לו על רבו כלום, אפי' עבד אללו כל ימי חייו, ואם אחר שבפסק עבודתו אין לו ממנו לחיות, הרי הוא ככל עני שצויראל שעל הצבור מוטל לפרנסו מדין אדקא, ויאל מן הכלל הוא עבד עברי שכתורה נותח בענק חעניק לו והצריכה לא השלחנו ריקס, וגס צוה יש כמה פרעי דייס כמבואר בש"ס ורמב"ם. — אלא שבספר החינוך (סוף מלוא הפ"ב) כי ח"ל ומי"מ אף צוה"ז ישמע חכס ויוסיף לקח שאם שר מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפי' מועט שיטיק לו כלאהו מעמו מאשר צרכו הש"י עכ"ל. זה מדרך המוסר לצד כמשי"כ צמנת חינוך שב.

ראמנם כל שוה משום לפנים משורת הדין על הצבור חיוז לקיימו. ועיי' שו"ת הריב"ש (סי' הע"ב) שכ', ומי"מ אף אם יאל החזן מהויב לפי שורת הדין ראוי לקבל לעשות עמו לפנים משורת הדין אם מלד מה שצויד אוחס צמלאכת שמים וכו' עכ"ל. והנה כי כן מע"כ ג"כ עובד אוחס צמלאכת שמים. ואמנם צריב"ש מייאל שלא להוילא ממנו מסים וצנדוננו דין אם על הקהלה לשלם למעי"כ, דהיינו אם יש למעי"כ הזכות להוילא ממון מקופת הקהל. — ועכ"ז כל כי האי תלוי צראות עיני הדיין כי הקבלה צודאי העשון הילוא לרי מ"ש עובר ונכסי דלא ניידו ומאשר לנו עשה את כל הפוער הזה צאופן שגס אחר שיפסיק שירותיו אלל הקהלה יהי לו ממנו לחיות, ואם מילא גס חפקידו הרב גס לזה יהי צפיהם עענות שונות ומחס, כי הם גס שלמו ורמ"ש לא בקש אז ובמשך כל הזמן תשלום נוסף על מה שבאמת שלמו לו על זה, ומאחר שאין לו חוזה והתחייבות מלד הקבלה על כך וגס יש לו ממנו להחפרנסם גון פרישהו מחפקידיו, ההכרעה צידי צבייד כפי ראות עיניו. על כן עוב שיחפער אחס כפי"מ שאפשר לו, זה דעתי בהשקפה ראשונה. — אחר זמן מלאחי רא"י למשי"כ צשו"ת מחזה אצרהם (ח"צ חהו"מ סי' א') ע"ש.

ווין ד' לם ויקבל ה' תש"ל.

בצלאל שטערן

ואדרבה הדבר נלמד בק"ו מהמבואר בגמ' (מוע"ק כ"י):
 וז"כ בשו"ע יו"ד (סי' ש"מ סעי' י"ח) על כל המהיס אם לא שמע אלל לאחר ל' יום אינו קורע, ומי שאין לו חלוק וזדמן לו חוץ ז' קורע לאחר ז' אינו קורע על אביו ואמו קורע לפולם עכ"ל. הרי אף שחלכ עליו חוצה קריעה, כל שלא קרע חוץ ז' שוב אינו קורע ואף שכוה עדיין חוץ זמן הראוי לקריעה דהיינו חוץ ל' דמי שלא נודע לו ממהיח קרובו רק אז חייב לקרוע אפי"ה זה שנודע כבר ועבר ז' ולא קרע לא יקרע עוד. משנה ק"ו בליקוע עמנות, שיום המחרת אינו ראוי לקריעה כלל ואפי' כשלא נודע לו הליקוע רק אז, מכשי"כ כשנודע לו ביום הליקוע ולא קרע ששוב אינו קורע.

צוה מוכרח גס צדברי המכרי"ם עלמו שמיאל הרא"ש ה"ל. שאחר שכ', שאם לא ידע צנו את קבורתו רק אחר ימים שמע א"ל לקרוע כיון שכבר קרע בשעת היאלו, כי כלל ח"ל, והוא דאמר בירושלמי דעל אביו ואמו קורע אחר כמה ימים היינו היכא דלא קרע עדיין עכ"ל. והנה הכי איתח בירושלמי (פ"ג דמוע"ק ה"ה), הנה חד סב קומי ר"ז אפי' נהמנה בגד כל ז' חייב לקרוע, ח"ל ר"ז הדא דהיימר בשאר קרובים אלל על אביו ואמו אפי' לאחר כמה חייב לקרוע ע"כ. ואי צדברי מעכ"ה נר"ו לא הוי מקשה המכרי"ם מכך בירושלמי עידי, דהחם מייאל שנתחייב צקריעה צמנו אלל שלא נתמנה לו צגד לקרוע דצוה בשאר מהיס לאחר ז' אינו קורע ובאביו ואמו אפי' אחר כמה קורע, לא כן צהך עובדח דמייאל צי המכרי"ם, שאם לא ידע הצן את קבורתו אלל לאחר ימים שמע, שלא חלכ עליו חוצה קריעה בשעת הליקוע על כן ח"ל לקרוע למחר אינו כמשי"כ.

ג) מובן לפי"ז כי מע"כ מכרי"ם ה"ל, שאם רק לאחר ימים שמע שאביו נמלה ונקצר ח"ל לקרוע אחר שקרע כבר בשעת היאלו, ומשמע שאם לא קרע בשעת היאלו צריך לקרוע אחר הליקוע גס אם לא שמע רק אחר יום הליקוע, היינו דוקא לפי שמייאל צעמנות אביו והרי קו"ל דעל אביו ואמו קורע לפולם (עיי' אות ח') וא"כ אם לא קרע עדיין דל פיניו מהכח הוא צריך לקרוע בלא"ה. אבל ליקט עמנות שאר קרוביו חוץ מאביו ואמו, גס אם לא קרע בשעת קבורה ראשונה גון שלא שמע רק לאחר ל' (עיי' אות ח') או אפי' הויד ולא קרע עיי' שו"ע יו"ד (סי' שצ"ו סעי' א'), וכאשר שוב ליקטו עמנותיהם לא שמע עד למחרת או גס שמע ולא קרע, למחר ח"ל לקרוע כיון שאינו מתחבל ביום מחר וכמשי"כ.

שו"ת בצל החכמה ח"ג סימן ק'

על פי דין התורה הקדושה, כל פועל, פקיד או שכיר עם הפסקת עבודתו אין לו על רבו כלום, ומה שכתב החינוך ללמוד מהענקה הוא רק מדרך המוסר. אכן גם הוא מוכיח את הכלל שהציבור חייב ללכת לפנים משורת הדין, והעלה דכל כי האי תלוי בראות עיני הדיין.

According to strict Halacha, hired workers are not automatically entitled to severance pay. The Chinuch's comparison to the Mitzva of Ha'anaka is merely a suggestion as a good thing to do. Nevertheless, an employee of the community or the public should be dealt with beyond the letter of the law. This would still depend upon the assessment of the Dayanim in each case.

שאלות ותשוב

נפשו ומשנת ביתו ועפלי תלי. בי' ותובע לאלופי הקהל שאלמו לו שכירתו כאלו נשטו בקהלתם כי מוכן לעשות פעולתו ואלופי הקהל טוענים שהם אחסו בדב" שמתנת על החתימה היו מוכרחים להחזיר העסקי ולשלם להש"ב מה שלא נשחטפה אין ידם משנת והאריכו בטענותיהם עכ"ל השאלה :

הנה לפי מה שטענו הקהל שהיו אחוסים בדבר אם האמת כדבריהם לית דין לריך בושש ע"פ הדין הקהל פטורים כמבואר בס"ג של"ג בש"ע ח"ל אם ביקר צעה"ב מלאכתו מביצב בו' אין לפועלים כלום ומה צירו לעשות עכ"ל וכן באסף סעיף ב' חור הש"ע וכחז ח"ל וכל אלו הדינים בשלח ביקר צעה"ב מלאכתו מביצב שהוא בפשיעתו חבל אם לא היתה פשיעה בו' הרי זה אנוס ופטור בו' ע"ג וכן בס"ג של"ד מבואר בהג"ה ח"ל וכן כלל אנוס שאירע לפועל בו' הרי פסידא דשעל ע"ג וכו' הרי כשועל וכדמשמע בש"ע ס' ע"ג סעי"ד בהג"ה ע"ג רק שלבי המה אם היו הקהל אחוסים בזה שאף שהיו אחוסים מתנות הגפיות לחזור העסקי לאדון חבל מ"מ ה"ל להנות עם האדון שהציעה יהיה דוקא בקהלתם והש"ג שלא היה האדון מקפיד בזה רק מ"מ אף אם לא היו אחוסים בזה לכאורה כיון שלא קבצו בכחצב שחצו להשחט שום זמן וכחצו ומתו לו שטר סתם תליא בפלוגתא שהביא הרב בס"ג ס' ס"ג בהג"ה דלהרשב"א כל ימי חייו או כל זמן שצריך משמע ולהר"ה נפטר בשנה אחת ע"ש בסמ"ע ס"ק ט"ו ובש"ך ס"ק ט"ו וכיון דתליא בפלוגתא המנוח מתצירו עליו ה"ה איך ממילא הקהל פטורים חבל יראה לי דע"כ לא קאמר הר"ה רק בקיבל טון לחצירו או שידור או בקהל שפטרו לאחד ממם כמבואר בס"ג קס"ג ובס"ג רמ"ב ע"ג חבל בקהל שקיבלו לאחד להיות שו"ב דהמנהג הוא כל שלא מנא"ב צו פאל שאין מעבירין אותו והדברא אפי' מת השחט ושאר צט אם הוא ראוי לכך הוא קודם לאחר והמנהג הג"ל הוא כתייבד ע"פ הספרי שהביא המ"א בא"ח ס' נ"ג ס"ק ל"ג שכל המניין בניין קודמין ע"ג ומכ"ש שהשחט בעלמו אין מעבירין אותו בחסם על משנת מהש"ע ס' נ"ג סעיף כ"ו ח"ל קהל שחצו למנוח אנשים על צרכי הצבור לזמן בו' אפי' לא קבצו להם הקהל זמן סתמן כפירוש מאחר שחצו כך עכ"ל אי"כ מוכח אם לא נהגו כך לזמן מעבירין אותו בחסם וגבי שחט ודוק בודאי אין המנהג לקבל אותו לזמן ואל"כ נוכל לומר דהיכא דהקהל שצרו לשחט סתם אף הר"ה מורה דשכרו אותו על כל ימי חייו או כל זמן שצריך וא"כ אם הקהל לא חשבו אנוסין בזה מתנות שאפשר שהאדון לא היה מקפיד אם מיתו בו' שלא יתן החציעה חץ לקהלם א"כ ע"פ הדין ממוייבם הקהל לשלם להשחט כשועל בטל ואפשר שאין חילוק לבני שחט בין עבד ובין לא עבד ואין מנכין הרבה אף אי לא עבד כמבואר בתשובת רמ"א ס' נ' לענין רב מורה האראה ע"ג :

וב"ז לדינא חבל מתצירו שאף אם הקהל היו אחוסין בזה ופטורים ע"פ הדין לשלם להשחט מ"מ ראוי ונכון שיעשו הקהל נד השחט לעיני משנת הדין כי הוא איש עני ועפלי תלי ביה וכל המרחם על הבריות בו' דברי הכותב לכבוד התורה הקדושה ולומדיה : נאום חיים בן רפאשרט מונה פה"ק אומצרהא :

הועתק על ידי אוצר החכמה

ווערין הוי כמו מחול כך וגם אם הוי לשן מחנה הא גבי משנת מהאי ג"כ לשן מחנה צינו מחולך ומה שכתב הרב המחבר ס' רכ"ג ס"ב ח"ל ואם אמר לשן יפול לפלוני כו"כ לשן ירושה הוא וכו' הסמ"ע דמניש' לשון נפילה במחלה זאת האריך אשר תפול במחלה ע"ש יש חילוק בלשון צני אדם בין לשון יפול שהוא בלשון אשכנזי פאלין שהוא לשון ירושה ובין לשון פאר פאלין שהוא לשון מתנה או מחילה ואפילו בשערוח יד בעל הגער על התחומה מ"מ כתב הרמ"א בס"ג מ"ב סעיף יו"ד ובסמ"ע צטס הריב"ש צט"ק כ"ח דלולין אחר לשון צני אדם ע"ש וגדולה מה יראה לי שאפילו אם לא היה אחר כלל לשון הג"ל דער אדרוף ואל פאר פאלין ווערין רק היה עותן סתם אדרוף ואמר אין גיב דיר אין אדרוף כלשון הסומרים הגאון בעתים הללו יראה לי לפע"ד דהוי בעתים הללו כחצוהתא דמוכח המבואר בס"ג ר"ז סעיף ד' בהג"ה דמגי וא"כ לפי הדעות שנתה נהגו כל הסומרים ליתן אדרוף ואין עונתם לקנות באדרוף כלל אי"כ לא הוי כערבוי וכו' המבואר בש"ע ובש"ע ס' ק"ך סעי' י' בהג"ה דהא אומדנא דמוכח דלא רצה כלל לקנות באדרוף רק שיהי' אדרוף מחולט במתנה אם יחזור וכבר שאלתי כמה סומרים מפה ונשאר עידיהתא ואמר צפירוש שיהי' אדרוף אם יחזור במתנה או במחילה אלל העובר ואין דעתם כלל שיקנה האדרוף ובמה ששאלו אם לפסוק כדעת היס חלקים שהביא רמ"א זה פשוט שהמוכר יכול לומר קים לי כהמבצר מאד שהרב רמ"א לא סיים על היס חלקין וכן עיקר כמנהג הטוב כלל מקום ודו"ק : דברי חיים בן רפאשרט מונה פה"ק אומצרהא :

סימן ו

שלום וברכה לכבוד פחו"א יו"ד ה"ה הרב והש"ג
החריף ובקי הוותיק וחסיד כש"ת מוה' אהרן
שמעון ג"ר האב"ד ומו"צ דק"ק 'אמפריא י"ה

מכתבו קודם עם השאלה הגיעני אתמול כמו שחי שעות קודם מנחה ואזי הייתי עורר בשאלת אחרות ואמרתי לאם אשר הביא המכתב אלי שימתין עד אחר תפלת השמרי' ואכתוב תשובה יד ה' הגובה עלי :

והנה לא צא אלי עוד האיש ולא רחיתיו רק עכ"פ קיימתי דברי ואשיב לו :

והנה השאלה היות זה כמה שנים שנתקבל איש לאחד להיות ש"ב וכל אלופי הקהל ויה"ס ובע"צ נתנו לו כתובותחוס ע"ז ומקצב לו שכירתו מכל מה שישחט בק' הלשון והטבחייה הן מטריפה והן מכשרה ס' וברנות הימים החכירו העיר האחת העסקי שלהם תבצר לאדון שלהם והאדון התכיר לעיר הגדולה הסמוך למד הקטנה שמחויבים העיר הקטנה לקבל מעיר הגדולה סך מזה ומחזים אקיס בשר כשר בכל שבוע ממה ששחט בעיר הגדולה ומקצב לכל א' מה שמחויב לקבל בכל שבוע וכן שיעטרו יותר ישחט בעיר הקטנה וכעת לווה הש"ב ככחוכיא שצ"עלו פרנסו ואין לו ביתה להחיות את

ש"ת מים חיים חו"מ סימן ו'
כתב המים חיים בעבודא של קהל שביטל את פרנסת השוחט שלו, שאף אם היה הקהל אנוס בזה וממילא דפטור על פי דין מלשלם לו על זה, מכל מקום ראוי ונכון שיעשה הקהל לפניו משורת הדין כי השוחט איש עני וטפלי תלו ביה.

הנה עיקר הדין בזה בנוי על יסוד ועשיית הישר והטוב, שהתובע טוען: "אחרי שבע עשרה שנות עבודה מסורה בשלימות ובאמונה הוא תובע פיצויי פטורין, המדה הגבוהה של משכורת של חודש, והוא בהתאמת למשכורתו האחרונה שהיתה 16 אלף פראנק לחודש, חודש לכל שנה משנות עבודתו בפירמה פ. שיוצא בס"ה 317 אלף פראנק. זה בהתאם למקובל והנהוג בארץ ישראל, היות והצטרך לבוא בדרישתו לפני רב ודין-תורה, הוא דורש תוספת בת 25% על הסכום הנ"ל".

וכפי המבואר בגופא דעובדא:

"בחודש מרץ 68 כשמשכורתו לא באה אליו — אף שלא נכנס יום יום לעבודה כי לפי ראות עיניו הי' רק הצורך בנוכחותו בזמנים מסוימים כשעושים הבלנסים / המאזנים / או דברים עקריים — ראה בזה כפגיעה והוכחה שרוצים להפטר ממנו, כיון שהם נהגו אתו שלא כהוגן הרגיש שהם רוצים להפטר ממנו, ע"כ הוא בעצמו שלא ברצונו, התפטר, והודיע לנתבעים שיעבוד עד אפריל 69. עד הזמן ההוא אמנם עבד וגם קבל את משכורתו".

והנה התובע טוען, שזה שלא מסר לו את משכורתו הי' הפטורין שלו, ותובע פיצויים כנ"ל.

וע"ז באה טענות הנתבעים, א' שזה שלא מסרו לו את משכורתו, הי' במהשבה שהתובע יבין שעליו מוטל לעשות מלאכתו וכו', והוא שהתפטר מעצמו כנ"ל, ב' הם לא מכירים בחוקי מדינה אחרת, כבעלג'ען / בבבלגיה / החוק דמי שמתפטר אחרי 17 שנות עבודה, לא מקבל פיצויים, אך מחויבים להודיע לו על פטוריו, ולהחזיקו במשרתו עוד 12 חדשים של עבודה, עד כאן תוכן הטענות עם עוד נימוקי דברים כמבואר בגוף העתקת דבריהם.

והנה בנוגע לא"י, נהגו הצתי דינים לפסוק הענקה, זה צודאי מטעם שכבר נתקבל כן בין הסוחרים, וכעין המבואר בחו"מ (סי' שני"ו סעי' ו'), דעל מש"כ הרמ"א שם דהכי נהיגי עכשיו וכו' מכת דינא דמלכותא, כתב הש"ך (סק"י) וז"ל, ואע"ג שהוכחתי לעיל (סי' ע"ג ס"ד) צאריכות, דל"א דינא דמלכותא מה שהוי נגד דין תורתנו, מ"מ דיינינן הכי שפיר צלישנא דהכי נהיגי עכשיו, כלומר דגם ציראל

נהיגי כן וכו', ופשיטא דיש ציד הדור לתקן תקנות, ועוד דגם צדינא דמלכותא הוא כן ודוק עכ"ל. ועי' בזה בשו"ת השיב משה (סי' ל') ובשו"ת בית אפרים (חו"מ סי' נ"ח) והוצא צפת"ש (סי' רנ"ט סק"ג) עיי"ש, ומ"מ אין המנהג צא"י קובע בכל העולם דהיכא דנהגו נהגו.

והנה כמו צנ"ד, אף אם יהי' הדין צא"י, מ"מ צסכסוך כזה, אם צעלי העסק פטרו אותו, או הוא התפטר מעצמו, אף דלא שייך זה להדין ספק צתקנה, דמוקמינן אדאורייתא, כמבואר (צא"ע סי' קי"ח סעי' ו'), וצסמ"ע (חו"מ סי' י"ח סק"י), ובשאר פוסקים, דכתבו לחלק אם מעיקר הדין חייב, ורק התקנה צא לפטור, ואם מעיקר הדין פטור והתקנה צא לחייב, עי' פת"ש שם [סק"ח], וצאופן הצ', י"ל דאף מויליאין מיד המוחזק, וכמבואר בצפוסקים מזה, אולם כ"ז היכא דהספק צתקנה, אצל צנ"ד הספק צהמנאיות, אם הא דלא נתנו לו המשכורת הי' פטור או לא, אצל מ"מ צודאי לא גרע משאר ספק דאין מויליאין מיד המוחזק, וגם הצצרה נותנת דנמה שלא נתנו לו פעם אחת משכורת ל"ה פטור, רק אזוהרה.

אמנם כנראה מדברי הצורר מנד התובע, שלא צנה אלא על ענין ועשיית הישר והטוב, וכמו שהציא את דברי החינוך (סוף מלוה תפ"צ) שכתב צזה"ל: ומ"מ אף צזה"ו ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר מצ"י ועצדו זמן מרובה או אפילו מועט שיעניק לו צלאתו מעמו מאשר צרכו הש"י עכ"ל. אצל כאשר צחנו לזה, שוב אנו צאו לדין מי הי' הפטור, וכמבואר שם צהחינוך צעיקר דין תורה של הענקה, אשר ממנו נלמד מש"כ החינוך צסופו, דהיוצאין צגרעון כסף אין מעניקין לו שנאמר וכי תשלחנו חפשי, וזה לא שלא אלא העצד הוא שגרס צנתינת הכסף לצאת חפשי עיי"ש, וממילא הוא הדין צמש"כ אח"ז כנ"ל.

אלא דמ"מ אולי יש לדון צמש"כ הצורר הנ"ל צזה"ל: ... "שהי' גורלם קשור צמשך טו"צ שנים ואשר האחד שרת את השני צמסירות וצאמונה צבה, פעל ועשה מאמנים לשיפור ולהרצחת העסק ועוד יותר להגדלת הרווח, יתפטר האחד צעירוס וצחוסר כל, כאשר השני הי' לעושר אמיד צ"ה וכו'

Minchas Yitzchak writes that the Batei Din in Eretz Yisrael do require severance pay to a fired employee, but this is primarily due to it being the local common practice, and thus is not binding in other communities. He adds that if the employee left on his own, then even the concept of the Chinuch wouldn't apply, as only a Jewish slave who is not leaving of his own accord is entitled to Ha'anaka. However, he concludes that in some cases it would be the correct thing to give severance even to a worker who chooses to leave.

המנחת יצחק מזכיר שנהגו בתי הדין בארץ ישראל קובע בכל העולם. שוב הוסיף שהענין של מנהג הסוחרים, אולם אין המנהג בארץ ישראל קובע בכל העולם. שוב הוסיף שהענין של החינוך לתת הענקה בזמן הזה תלוי גם במי הוא המפטר (כמו בעיקר מצות הענקה), וכל שהעובד יצא מעצמו, אין ענין לתת לו הענקה. שוב כתב המנחת יצחק שגם בעובד שיצא מעצמו יתכן שיהיה ענין של לפנים משורת הדין לתת לו פיצויים, ותלוי במציאות הדברים.

כד שאינו יכול לעשות מלאכה, אבל אם לא הי' חלוי כד, אלא יכול לעשות מעשה מחט אפילו חלה כל שש עולין לו עכ"ל. ועי' בתוס' שם לענין חלה שלש וכו', אם יש ללמוד שאר שכירים מע"ע עיי"ש, ולענין הלכה פסק בש"ע (סי' של"ג בחו"מ), לחלק בין פועלים לעבד עברי, דפועלים מונכה להם משכרם, עי' שם ברמ"א (סעי' ה') ובש"ך (ס"ק כ"ה). אמנם ראיתי באחרונים שדקדקו מלשון הרמב"ם שכתב שם בזה"ל, אבל אם חלה ארבע חייב להשלים כל ימי החולי שנאמר כשכיר כתושב וכו' עכ"ל. ש"מ דבחלה ארבע יש לו דין שכיר, ומ"מ כתב אח"כ, דאם הי' יכול לעשות מעשה מחט אפילו חלה כל שש עולין לו כנ"ל, הרי זה בא ללמד ונמצא למד, דאף בשכיר, אם יכול עוד לעשות מלאכה קלה אין מנכין וכו', וכ"ז בנוגע לעיקרא דדינא, אבל בודאי בנוגע ללפנים משורת הדין, בודאי אין לחשוב מה שהזניח קצת עבודתו מחמת חולי, כאלו לא עשה עבודתו בשלימות, וזוה נלעג"ד שכדי לקיים את מדת הלפנים משורת הדין, יש מקום להצ"ד להניע אחיה סכום כפי עיניכם, ליתן להתובע בחורת הענקה, אבל אין לחשוב בזה בחיוב את קנה המדה הנהוג בא"י, (ובודאי אין שום מקום לחשוב את הזילותא דבי דינא המוכר בדברי התובע, אף אם הי' בזה חיוב פינאייס מדינא), רק כפי אומדן דעתכם, לעשות הישר והטוב, וצריכים להודיע להתבצעים, שזה מחמת הישר והטוב וכנ"ל.

והנני בזה ידידו עוז דוש"ת כל הימים וחומם בכל חותמי ברכות.

יצחק יעקב ווייס

והראשון גם חולה ומדוכא וכו' (ראה פתחי תשובה בדה"מ ויש חולקים בחו"מ סי' י"ב סעי' ב' [סק"ו]).

הנה אם הדברים הנ"ל מתאימים עם המציאות, היינו כל הזמן עבד באמונה רבה, והוא עני חולה ומדוכא, והנתבע עשיר, בודאי יש בזה ענין של לפנים משורת הדין, וכפי הנראה מהסכמת הפוסקים שהובאו בפת"ש שם, וכ"כ בהגהות חכמת שלמה שם, אין כופין אלא בדברים, לקרותו עבריין וכי"ז, כלומר לומר לו שאתה מחויב לעשות לפנים משוה"ד, וכהאי גוונא דברי תוכחה והתעוררות רחמים, וכמ"ש בערוך השלחן שם (סעי' ב') עיי"ש.

הרגשתי כנ"ל, אם מתאימים עם המציאות, מפני שבגוף הטענות של הנתבע יש דברים הסותרים זה, היינו... "שהתובע לא בא כלל לעבודתו... שאינו בא למשרד משך שבועות שלמים ומוניח את עבודתו... ולעומת זה טען התובע... כי לא הי' צורך בכך... ולזה יש זמנים מסוימים שהוא צריך לעבוד בהם קשה עד לשעות המאוחרות בלילה וכו'... " וכי"ז, אמנם אם מה שלא בא ככל הצורך לפי טענת הנתבע, הי' מחמת מחלתו בהתקפת הלז שזה גרם שהי' צריך להיות נוהר ביותר על בריאותו, יש לדון ממה דאיתא (בקי"דושיין דף ט"ז י"ז), מנין לצורה שחייב להשלים ת"ל שש שנים יעבוד, יכול אפילו חלה ת"ל ובשביעית יא' וכו' והתיא חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים, חלה כל שש חייב להשלים, א"ר ששת צעושה מעשה מחט עכ"ל. וכ"פ הרמב"ם (בפ"ב מה' עבדים ה"ה) וז"ל: בד"א שמחשצין ימי החולי כשהי' חלוי

סימן קסח

ישוב לסתירת רש"י בסוגיא דמטמא ומדמע ומנסך

ואציע פה מה שעלה ברעיוני צעת עיוני בד"ת אשר כתוב לאמר שם, שכמ"ה הביא שם דברי רש"י (גיטין דף נ"ב ע"ב), בהא דהמטמא ומדמע והמנסך וכו', משעת הגזבה הוא דקנה וכו', ופי'

ב"ה יום ג' יתרו י"ד שבט תשכ"א לפ"ק.

אחדשה"ט את מכתבו עם דבר השאלה וחידושי תורה קבלתי במועדו וכו'.

מבוסס עליהם, והרי זה כתובעת מהם שיתנו ממה שמקבלים מהממשלה שנותנת להם לפי חוקיהם, כה"ג הורינו לה לא ללכת אחר חוקי המדינה ועכ"פ לנכות חומש ולשלם שמונים אחוז מדי חודש עד סוף השנה, או כשתקבל משכורת ממק"א ידונו כמה לנכות, שחייבין לנהוג גם לפני משורת הדין, ועמ"ש בריב"ש סי' תע"ה, אבל ראוי בהסכמת שניהם דוקא שיהא בשני שלישי וכלע"ד.

סימן תעג

שאלה: פיצויים למנהל לימודי קודש שפיטרו אותו

ליטר עיון

בתורה מצינו דין הענקה שהוא סכום קצוב רק בעבד עברי, ולא בכל שכיר, אלא שכבר כתב החינוך (תפ"ב) שמזה נלמד שראוי לתת לכל אחד שעבד אצלו, ולפ"ז ברור שלפנים משורת הדין צריכים לשלם פיצויים. וברמ"א ח"מ י"ב סעיף ב' מביא מחלוקת אם כופין לפני משורת הדין, והש"ך שם מציין לב"ח שבכל בתי דינים בישראל נהגו לכופי ע"ש בב"ח שזהו הלכה בעשיר שיכול לשלם, וכבר אמרו חז"ל אין ציבור עני, ועליהם לשמש דוגמא של יושר וצדק, וע"כ כופין אותם על כך. ועיין בספר "פאת שדך" מדידנו הגר"ש מונק זצ"ל (סימן קנ"ה) שהביא פסק הלכה מהגאון רבי מענדל זק זצ"ל שקהל יש להם דין אדם חשוב, שכופין בו על לפני משורת הדין כמבואר בב"מ פג. ולציבור פוסק שכופין לפיצויים, וכ"ש לציבור המדובר שאם צריכים יכולים לאסוף מה שצריך דיש לחייבם.

אמנם גם אם נאמר שאין כופין רק בדברים ע"ש ובאחרונים, הלא במינוי במלאכת קודש אי אפשר להם להעבירו כלל לעולם כמבואר בש"ע א"ח נ"ג (סעיף כ"ה) וכן הדין בכל התמנות וכמבואר במ"ב שם, וכן הסכימו האחרונים, אם כן באמת מעיקר הדין יכול למנוע אותם להעבירו, וכל סכום שדורש הכולל בושט ראוי לשלם לו, ובפרט שעבד בנאמנות והקים עולה של תורה בהמקום, ואין סיבה שראוי להעבירו, יכול מדין תורה לסרב לקבל את הפיטורין.

וביותר כפי ששמעתי פיטרו אותו בסוף הזמן בלי הודעה מוקדמת, דהיינו בשעה שאי אפשר למצוא משרה כלל וזה ודאי אי אפשר להם מדין

תורה, וגמרא מפורשת בב"מ קא: שבימות הגשמים אינו יכול להוציא שוכר כיון שקשה למצוא בית אחר וכמבואר בש"ע ח"מ שי"ב סעיף ה', וה"נ שהוא מנהל לימודי קודש בבית ספר והזמן ששוכרים הוא לפני סוף הזמן, ודאי אינו יכול להוציא עכשיו שסיכוי להשיג משרה כמו עכשיו קלושים ביותר.

לפי זה יש לנו כמה טעמים שמגיע לו פיצויים. (א) אפילו פועל פשוט בארץ ישראל משלמין לו

כפי שנים שעבד שזהו יושר, ואף שאין החוק והמנהג כן בדרום אפריקה מ"מ היושר מחייב לשלם לו, ובפרט כאן שנתמנה ללימודי קודש ומביישים אותו. (ב) במשרה דקודש אי אפשר להעבירו כלל, ואף אם בזמננו מינוי מנהל לימודי קודש הוא כהותנה שהוא לזמן, מ"מ ניתן לפטר רק אחר פיצויים מתאימים. (ג) במודיעים לו בסוף הזמן ודאי אי אפשר.

ולמעשה דעתי נוטה שחייבין לשלם לו עד זמן שיכול למצוא משרה בסוף הזמן בשנה הבעל"ט, וגם לאחר ששיג המשרה מגיע לו מענק עבור שמונה שנים שעבד סכום בגובה משכורת שמונה חודשים, חודש לשנה כפי המקובל, ואם ישיג משרה קודם הפטורין אין צורך לשלם לו, רק חייבין לשלם שמונה חדשים כנה"ל, ואם מוכן להתפשר קצת ולסכם כפי טוב נאה הדבר ויאה. והציבור מחוייבין לפעול לת"ח ולעזור לו מדין תורתנו הקדושה, ולהזהיר את המפטרים לא לנגוע בקודש, שיש בזה גם סכנה, אבל אם ישלמו לו כסכום הנ"ל לדעתי יצאו חובתם ושלוש ושלמה בנייהם.

כל האמור לעיל הוא בנידון לפנינו, ואין ללמוד מכאן למקרה אחר או למדינה אחרת, רק היסוד בכל מקום הוא להשתדל לפני משורת הדין עם עובד במלאכת הקודש שיהא שבע רצון, ובלבד שלא יגזים לדרוש מכספי צדקה או כספי ציבור, שבזה פשיטא שאין לדרוש מהם סכום מוגזם.

סימן תעד

שאלה: קונטרס אודות פיטורי עובד ציבור וגדר חיוב תשלום פיצויים

בש"ע א"ח ס"ס נ"ג מפורש בש"ץ שאי אפשר להעבירו והוא מתשובות הרשב"א סי' ט' הובאה בב"י שם, מיהו התם נקרא "מינוי קודש" ולכן

Further Iyun: Rav Shternbuch also discusses several of the issues raised in the Poskim about severance pay for fired employees.

יתר עיון: שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן תעג. תשובות והנהגות גם כן דן בכמה מאותן הנקודות שדנו בהן שאר תשובות האחרונים שהבאנו.

א. מעיקר הדין, עובד שסיים את תקופת עבודתו, או שהמעביד פיטרו, וכל שכן אם התפטר מעצמו, אין המעביד חייב לתת לו מענק כספי מיוחד בעת פרישתו^(א). וראה בהמשך המנהג הנהוג.

לפנים משורת הדין

ב. אולם לפנים משורת הדין, ראוי למעביד להעניק לעובד שכיר^(ב) בסיום עבודתו^(ג) מענק כספי מאשר ברכו ה'^(ד).

מקורות והערות

חיוב לשלם פיצויים לעובד "קבלן", דלא דמי לע"ע שהוא שכיר, וגם מצד המנהג אין שום חובה לשלם פיצויי פיטורין לעובד קבלן, וראה בהמשך (הערה ה').

(ג) דהיינו בין אם פיטרו המעביד, ובין אם הסתיימה תקופת עבודתו. דגם בע"ע חיוב הענקה הוא רק בסיום תקופת השכירות, דהיינו בסוף שש. אולם אם העובד התפטר מעצמו, מצד דין הענקה אין לו שום חיוב, וכדלעיל (הערה א').

(ד) זה לשון ספר החינוך (סוף מצוה תפ"ב)

(א) והטעם, דאף אם נלמד את שורש חיוב הפיצויים, מדין הענקה בעבד עברי וכדלקמן. הרי פועל הוי כמוכר עצמו, וגם בע"ע המוכר עצמו לדעת כמה פוסקים אין מעניקים לו. ועוד, שהרי "הענקה" אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, ולא בזה"ז (חינוך מצוה תפ"ב). וכ"ש אם העובד התפטר מעצמו, דבודאי אין שום חיוב בדבר, דהרי גם בע"ע אם יצא בגרעון כסף אין לו הענקה, ועובד שהתפטר לא עדיף מיוצא בגרעון, (שו"ת מנחת יצחק, ח"ו סימן קס"ז).

(ב) ופשוט שאפילו לפנים משורת הדין, אין

The concept of extending the Mitzva of Ha'anaka to workers can only apply to a Sachir. For a Kablan however, there is no such Torah concept even beyond the letter of the law.

משפט הפועלים פרק יח הערה ב'
כל דין הענקה ופיצויים הוא דוקא בנוגע לשכירי יום, דאילו בקבלן אין ענין כזה כלל.

מכתבי הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ראש הישיבה דמותיבתא תפארת ירושלים וחבר מועצת גדולי התורה

תשובת הגאון שליט"א משנת תשס"ג

לכבוד הרב פרידמן שליט"א

נשאלתי מה שאני זוכר משיטת אמו"ר זצ"ל אם אדם לאחר כמה שנים של מלאכה פוסק מלעבוד עוד אם יש לו הענקה? זוכר אני שהי' סובר שבודאי צריך להעניק לו חודש לשנה.

דוד פיינשטיין
ט"ז אדר א' תשס"ג

זה הדין לכל פועלים אף באפיס

דוד פיינשטיין

דוד פיינשטיין
 רמ תפארת ירושלים
 Rabbi Dovid Feinstein
 477 E.D.R. Drive
 New York, N.Y. 10002

אני זוכר שאתה זכרתי את אמו"ר זצ"ל
 שכתב שכל פועל צריך להעניק לו חודש לשנה
 כשנפרד ממנו. וזהו שכתבתי לך.
 וכן כתבתי לך שזהו שכתבתי לך.
 וכן כתבתי לך שזהו שכתבתי לך.
 וכן כתבתי לך שזהו שכתבתי לך.

Many contemporary Rabbanim, including Rav Dovid Feinstein, attribute to Rav Moshe Feinstein the idea of "chodesh l'shana" – that an employee should be given one month's severance pay per each year that he worked. Although in one teshuva Rav Dovid writes that this would extend to the people who work in an office as well, and not just to teachers, in the next teshuva the implication is that it only applies to people working in Klai Kodesh. Unfortunately, we do not know the basis for Rav Moshe's ruling that employees are entitled to severance pay.

חודש לשנה – הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל [עמוד כב – כג] הג"ר דוד פיינשטיין זצ"ל, וכן עוד כמה מרבני זמנינו, מייחסים להג"ר מ פיינשטיין את הדעה שצריך להעניק לעובד שהפסיק לעבוד פיצויים של "חודש לשנה". והנה רובם ככולם הביאו שדעתו כן לענין מלמדים ושאר כלי קודש, אבל במכתב אחד כתב בנו ר' דוד שכן הדין "לכל פועלים אף באפיס" (office), וצ"ע היטב בזה, דהא במכתב שני שכתב ר' דוד בעצמו משמע בהדיא שהוא דוקא לפועלים בכלי קודש ואין שאר פועלים בכלל. עוד צ"ע טובא על מה ביסס הגרמ"פ את שיטתו זו, האם זה ענין של לפנים משורת הדין, או מנהג, או תקנה שתיקן הגרמ"פ עצמו או רבנים אחרים, או מיסוד אחר.

והוספתי ושאלתי את פי הגאון שליט"א בזה"ל:

בס"ד

ג' כסלו תשע"ב

לכבוד מרן הגאון האדיר הרב דוד פיינשטיין שליט"א

שמעתי שיש אומרים שרשכבה"ג מרן הרב משה פיינשטיין זצוק"ל סבור שאם אדם עבד בכלי קודש, ולאחר כמה שנים פוטר מעבודתו, יש לו הענקה חודש לשנה.

אבל שמעתי מאחרים שמרן זצ"ל סבור שרק צריך להעניק חודש לשנה למלמדים [אבל לא לכל כלי קודש].

מה מרן הרה"ג שליט"א זוכר לגבי השיטה של מרן זצ"ל?

בכבוד רב

נפתלי צבי פרנקל

כ"ט
 ע' כסלו תש"ב

לכבוד מרן הגאון האדיר הרב דוד פיינשטיין שליט"א,

שמעתי שיש אומרים שרשכבה"ג מרן הרב משה פיינשטיין זצוק"ל סבור שאם אדם עבד בכלי קודש, ולאחר כמה שנים פוטר מעבודתו, יש לו הענקה חודש לשנה. (אבל לא לכל כלי קודש).

אבל שמעתי מאחרים שמרן זצ"ל סבור שרק צריך להעניק חודש לשנה למלמדים [אבל לא לכל כלי קודש].

מה מרן הרה"ג שליט"א זוכר לגבי השיטה של מרן זצ"ל?

בכבוד רב,
 נפתלי צבי פרנקל

בית דין פ"י פ"י
 177 פיינשטיין

וענה על זה הגאון שליט"א בכתי"ב בזה"ל:

הענקה בזה אף לרבנים ולשמושים ולכל כלי קודש דוד פיינשטיין

5. In the event of dismissal or non-renewal for causes other than b, c, or g listed above, the employee with a Chazakah is entitled to severance pay, at the rate of at least one month's pay per year of service using the last year as the base rate.
  - a. Rate is calculated to include all fringe benefits which were stipulated in the individual contract (i.e. if the contract included items such as payments for health, life, or disability insurance premiums, etc., the dollar amounts are added to the calculation of the last year's base rate). Contributions toward a pension made by the school during the years of service may be excluded for this purpose as well as benefits granted by the school which were not part of the body of the contract.
6. If an employee is assigned other duties which supplement his/her income in addition to that of his/her major position, that supplemental income should be included in calculating severance.
7. The severance should be paid in equal installments on a monthly basis ending no later than two years after the dismissal or non-renewal of the contract.
8. Severance is considered "Ha'anaka", and should be paid even if the employee has assumed a new position.
9. If the employee was awarded a year's salary because the school notified him/her after the cut-off date that his/her contract would not be renewed, and the employee did, in fact, assume another position in the following year, then the school is freed from paying the year's salary. Nevertheless, if the new position pays less than the former one, then the first school should pay the difference.

ונלפענדי דלמות זה למה שמצינו באו"מ סי' ש"ו
 סעי' ה' שנפסק ו"ל : הנוטע אילנות לבני
 המדינה שהפסיד וכו' וכן טבח של בני העיר שנבל
 הבהמות והמקוץ דם שחבל והסופר שטעה בשטרות
ומלמד תינות שפשע בתינוקות ולא למד וכו' או
 למד בטעות וכל כיוצא באלו והאומנים שאי אפשר
 שיחזרו ההפסד שהפסידו מסלקין אותם בלא התראה
 שהם כמותרים ועומדים עי"ש. הרי למדנו מזה שבכל
 היכא ששכיר או עובד גורם ברשלנותו או בחוסר
 ידיעתו את המקצוע לפסידא דלא הדר, אפשר לסלקו
 גם בלי התראה כי המה כמותרים ועומדים על כך,
 וא"כ דון מינה גם לנידוננו שהוא ג"כ בכזאת שגורם
 עי"כ למוסד פסידא דלא הדר, ולכן ברור שהוא נכלל
 בה"ובל כיוצא באלו שכתוב בשו"ע שם, וכמו
 שמסלקים למלמד שלימד בטעות אע"פ שהמלמד
 בעצמו טעה בדבר ואינו יודע, כמבואר בבאר הגולה
 שם בסק"ה, באופן שלא בא הדבר בדרך מצידו, ובכל זאת
 יכולים לסלקו בהיות דאין שו"א הוא מפסיד בכך
 פסידא דלא הדר, כן ה"ה בכגון נידוננו אפשר ג"כ
 לסלקו בכל אופן שהוא בהיות והתכרר שכתוצאה
 מחיטוי הרבים גרם למוסד הפסדים כספיים מרובים
 משך כמה שנים בפסידא דלא הדר.

ב) ואפילו להרמ"א שמוסיף בשו"ע שם וכתוב : וי"א
 דאעפ"י שאין צריכין התראה מ"מ בעינן
 חזקה דעד שיהיו מחזקין או שיתרו בהן לא מסלקין
 להן ע"ש. מ"מ נראה דבנידון שלפנינו מיקרי ג"כ
 כתחוק בכך גלל החיסורים המתמידים זה כמה שנים,
 באופן שלא צריכים כבר להתראה. דהרי הרמ"א אחרי
 שכתב דצריכים שיהיו מחזקין כותב בלשון "או
 שיתרו בהן" ולשון זה מלמדנו דס"ל דמסיק בזה
 מיהת אחת משתי אלה, או שיתרו ובוה אע"פ שלא
 החזקו, או בשהחזקו בכך ובוה אע"פ שלא התרו בהן,
 ולפי המציאות שלפנינו אין בכלל מקום לחובע לטעון
 שקא התרו בו בהיות ולפי דברי עצמו לא היה הדבר
 בידו לתקן זאת גם אילו היו מתרין בו על כך בהיותו
 מדי פעם אנוס על כך בידי שמים גלל מחלותיו, ויצוין
 שבנידון שפנינו היה מוטל כל אחריות המשרדית על
 התובע באין עוזר על ידו, באופן שבהעדרו לא היה
 מי שימלא מקומו, ועל כן סבל המוסד כל כך עד שהיה
 בהכרח לפטרו.

ג) ונבוא קעת לתביעת הפצוים,
והנה דבר פשוט הוא ומקובל בהלכה שכל דיני
 פועלים עובדים ומעבידים על כל פרטיהם
 תלויים ביותר במנהג המדינה, דבר זה יוצא לנו
 בבירור מסוגיות הגמ' בב"מ פרק השוכר את הפועלים
 ד' פ"ג וד' פ"ו, ואפילו אם השכירות נעשית בסתם
 ג"כ הולכים בזה אחר המנהג.
ומנהג בזה נקרא כל שהונהג כן אצל בני המדינה
 בכמה וכמה מקרים, ומסיק אפילו בידוע

שהונהג כן בקביעות יותר מפעמים, וכדמצינו בשו"ת
 ריב"ש סי' תע"ה שכותב בתוך דבריו ו"ל : ואם זה
 לא יתברר כדבריו אלא ששכרוהו סתם או צריך לעיין
 אל המנהג דבעניני שכירות פועלים ודאי הולכים אחר
 מנהג המדינה אף על פי שהשכירות נעשה בסתם כדתנן
 בפרק השוכר את הפועלים מקום שנהגו לזון יזון,
 לספק במתיקה יספק, הכל כמנהג המדינה ואמרינן
 עלה בירושלמי זאת אומרת מנהג מבטל הלכה ובנידון
 זה (אם חזנין פורעין מט) גם כן יש לעיין במנהג העיר.

ואם בכגון ענין זה של נוהג פיטור חזנין ממט
 צריכים בירור והוכחת יתר בהיות והמקרים
 בהם נדירים, הרי במנהגי פועלים אינם צריכים
 לבירור ומחקר מיוחד דהרי המה מקרים ומעשים של
 יום יום ואמרינן דבוה : פוק חזי מאי עמא דבר,
 וכדממשיך הריב"ש שם וכתוב : ומכל מקום נראה
 שכגון זה צריך שיהיה המנהג ברור לפטור וכו' דהא
 לא דמי למנהג פועלים שכמה פועלים גשכרים בכל
 יום ויכול אדם לראות איך נוהגים.

הרי שמנהג פועלים יש לברר מהמנהג בזה יום יום
 בשכירות, וממילא ה"ה גם בפיטורי פועלים.

ומה שהוכרנו מקביעות מנהג ליותר מפעמים, יוצא
 כן מדברי הרמ"א בחור"מ סי' שלא סעי' א'
 שפוסק להלכה כדברי הריב"ש הנ"ל וכתוב : ואינו
 קרוי מנהג אלא דבר השכיח ונעשה הרבה פעמים, אבל
 דבר שאינה נעשה רק פעם אחת או שני פעמים אינו
 קרוי מנהג. דון מינה הא כל שנעשה יותר מפעם אחת
 או פעמים, ועל אחת כמה כשידענו שנעשה כבר הרבה
 פעמים, דשפיר קרוי מנהג והולכין אחריו אפילו
 כשהשכירות נעשה בסתם. ועיין עוד גם ברמ"א בחור"מ
 סי' קס"ג סעי' ג' דמבואר דמנהג עיר נקבע כל שעשו
 כן ג' פעמים ע"ש.

וא"כ נלמד מזה לנידוננו אשר הדבר הזה של קיום
 מנהג כללי בארץ לשלם פצוים לפועלים
 ופקידים לסוגים השונים ע"ת חדש לשנה לפי
 המשכורת החדשית האחרונה הוא בבחינת של "זיל
 קרי בי רב הוא" ומושרש כן בארץ זה עשרות שנים,
 באין חילוק אם הוא עובד במשרה שלימה לבין אם
 הוא עובד חלקי, לכן בודאי אדעתא דהכי קיבל המוסד
 את התובע לעבודה, ואינו יכול להישמט ממילוי אחרי
 נוהל זה. (נוסף על כך הודיעו לנו ממוסדות רשמיים
 כלליים כי ענין תשלום פיצויים נהפך לנוהג בכל
 המקומות בארץ לרבות ה"לא מאורגנים") וכך מופיע
 הדבר במסמכים ופירסומים רשמיים).

ד) ועוד זאת ענין מנהג הנהגת העסקה של פיצויים
 לעובד עם פיטוריו מצינו לו סמוכים בתורה
 ובהלכה, והוא בדברים פ' ראה אצל דין עבד עברי
 שכתוב :

Tzitz Eliezer writes that the requirement of severance pay is based upon the local common custom. He points out that in Eretz Yisrael today all employees are legally entitled to severance pay, whether they full or part-time employees.

שו"ת ציץ אליעזר ח"ז סימן מח פרק י' אות ג'
 הציץ אליעזר מסביר שישוד פיצוי פועלים הוא מנהג המדינה, וביאר שבארץ ישראל קיים מנהג
 כללי לשלם פיצויים לפועלים ופקידים מסוגים שונים בסך חדש לשנה, ואין חילוק אם הפועל
 עובד במשרה מלאה לבין אם הוא עובד במשרה חלקית.

ing that severance pay must be paid to *klei kodesh*, in accordance with the *psak* of Rav Moshe Feinstein, which was that an employee should be paid one month's worth of salary for every year he or she was employed by that employer. This rule is commonly called *chodesh l'shanah*—a month for a year. For *rebbeim* and *morahs*, whose salary is often too low to put aside sizeable savings, *chodesh l'shanah* represents a promise of some financial security.

→ A recently published *sefer*, entitled *Sefer Chodesh L'Shanah*, clarifies the basis and wide acceptance of the need to pay severance. *Ami* spoke about this topic with the author of the *sefer*, Rabbi Naftali Zvi Frankel, and Torah U'Mesorah's Rabbi Shea Ryback, who, as the director of the National Conference of Yeshiva Principals, deals with issues of *chodesh l'shanah*.

Severance pay has a basis in the *halachah* of *ha'anakah*, the requirement that a master must give his *eved Ivri* (Jewish slave) specific items when he leaves his service. Though the rule of *ha'anakah* only technically applies in the time of the Beis Hamikdash, the *Sefer Hachinuch* states that

one should give his employee a similar payment even in modern times.

Besides this *Sefer Hachinuch* statement, there is also the halachic rule that employment benefits are based on the *minhag hamedinah*, the standard practice in the country in which a person resides. Rabbi Frankel explained that in many countries, there is government-mandated severance pay, which establishes a *minhag hamedinah*. In Israel, for example, the mandated pay, given by both religious and secular employers, is in fact one month for every year of employment, and *batei din* routinely enforce that.

In America, however, it is Rav Moshe's *psak*—of which Rabbi Frankel presented a clarification of in his *sefer*, including letters about the *psak* from Rav Dovid Feinstein and other *gedolei Torah*—that *poskim* see as the source for the established *minhag hamedinah*.

Rabbi Frankel explained that there are three factors that impel the payment of *chodesh l'shanah*:

“We know the *psak halachah* of the *Rashk'behag*, Rav Moshe Feinstein, *ztvk'l*,

who was the *mara d'asra* of America from the time he arrived in 1936: that one is obligated to pay *chodesh l'shanah*.

“Second, when the *posek hador paskened* that way, the vast majority of *avos batei din* and *rabbanim* accepted that *psak*. Because of that, a firmly established *minhag hamedinah* was established.

“Some may say that Rav Moshe decreed to act this way [and therefore there is a requirement to follow that decree],” Rabbi Frankel added. But he says it is simpler to understand that because Rav Moshe's *psak* was followed by *bnei Torah*, it therefore established a *minhag hamedinah*. That *minhag hamedinah*, he explained, now stands on its own.

“A third factor is that if a loyal employee is fired after years of work without a penny of severance, is that in keeping with *darche'hah darchei noam* [the Torah's ways are pleasant]? That's a question that everyone would naturally ask themselves, without knowing what the *piskei halachah* are.”

Rabbi Frankel's *sefer* includes about 45 letters from respected *rabbanim* and *gedo-*

AN OPEN LETTER FROM THE VAAD ROSHEI YESHIVA OF TORAH UMESORAH

We wish to re-affirm the established practice formulated many years ago by Torah Umesorah – the National Society for Hebrew Day Schools – regarding the obligation of an employer to pay severance to Mechanchim and other Klei Kodesh, in accordance with the P'sakim of Batei Din and Gedolei Torah, most notably the Posek Ha'dor Maran HaGaon Rav Moshe Feinstein ztk"l.

We have chosen to write this letter to remind and urge all those who employ individuals as Klei Kodesh that the above mentioned Psak of Maran ztk"l should be followed scrupulously, and respected as is befitting institutions which follow Torah values.

May the Ribono Shel Olam reward all those who fulfill the mitzvah of strengthening those who devote themselves to work as Klei Kodesh.

Vaad Roshei Yeshiva of Torah Umesorah

lei Torah from around the world and from all different streams of *Yiddishkeit*, clarifying their positions on *chodesh l'shanah*. Rabbi Frankel says that it is clear from these letters that if there are *poskim* who argue against the concept, they are in the minority.

The rules that the *gedolim* of Torah U'Mesorah have agreed on are codified in a publication known as the "Code of Practice," Rabbi Ryback told *Ami*. He said that the *gilui daas* was issued in order to both publicize to *rebbeim* that they have a halachic recourse when fired, as well as to make clear to the minority of institutions that do not pay *chodesh l'shanah* what the position of the *gedolim* is.

He described Torah U'Mesorah's policy. "In the typical case I deal with," he explained, "when a *rebbei* or *menahel* is fired, let's say after 20 years in a school, the school will be *chayiv* [required] to pay him 20 months of pay over time. That doesn't have to be paid in one lump sum. I don't know if Rav Moshe specified a certain amount of time, but Torah U'Mesorah has set a policy that they must be paid within two years. If a *rebbei* only worked in a *yeshiva* for six years, for example, many *yeshivos* will just keep him on payroll and give him a quarter of a check for two years."

He told *Ami* that typical *chodesh l'shanah* cases involve a *rebbei* who has been fired because of a significant lack of professional integrity. He said that when a *rebbei* has committed a very serious infraction against a student, the *rebbei* would lose his *chodesh l'shanah*.

Rabbi Ryback says that although initially the rule had only covered cases when a *rebbei* was fired, a few years ago, the Vaad Roshei Yeshivos extended it to cases of retirement, in effect creating a type of pension for *rebbeim*. Rabbi Ryback explained

that this would only be true in cases where the *rebbei* has worked for the institution for 35 years or he is at least 65 years old, and that it is only when the *rebbei* is actually retiring, not taking up other work.

Though Rabbi Frankel included a letter in his *sefer* from Rav Dovid Feinstein stating that Rav Moshe held that any employee, even an office worker, should receive *chodesh l'shanah*, the Torah U'Mesorah Code of Practice discusses only *klei kodesh*, both men and women. Rabbi Frankel emphasized that while Torah U'Mesorah has codified their position in certain cases, that doesn't preclude an employee having recourse to *beis din* in any case in which he or she believes that *chodesh l'shanah* is appropriate.

In fact, at present many cases of *chodesh l'shanah* do end up in *beis din*. Rabbi Frankel said that he has been contacted, since writing his *sefer*, by a number of people who have bought it because of practical cases. He told *Ami* that he hopes that his

On the subject of international severance pay, Rabbi Naftali Zvi Frankel referred *Ami* to a 2011 report entitled *Severance Pay Programs around the World: History, Rationale, Status, and Reforms*, written for the World Bank, which includes a detailed list of severance-pay policies for countries around the world. Some countries mandate such pay for all dismissals of employees; others do so just in cases of redundancies, not when a worker has been fired for cause; and others, like the US, don't mandate severance pay at all. Here's a list of some of the numerous countries that require severance pay for workers who have been fired for cause. (In some cases, this covers only specific categories of workers.)

Brazil	Hong Kong	Latvia	Russia	Thailand
Bulgaria	Hungary	Lithuania	Saudi Arabia	Turkey
Chile	Indonesia	Luxembourg	South Korea	Ukraine
China	Iran	Mexico	Spain	United Arab Emirates
Denmark	ISRAEL	Morocco	Switzerland	
France	Jordan	Pakistan	Syria	
Greece	Kuwait	Portugal	Taiwan	

sefer will reduce the need for *dinei Torah*, by making clear that the majority of *poskim* hold that there is a *chiyuv* to pay severance.

Rabbi Ryback told me that he and Rabbi Raphael Skaist, the other Torah U'Mesorah representative who deals with *chodesh l'shanah* cases, mediate between *yeshivos* and their employees, trying to help them avoid the need for a *din Torah*.

It's clear that severance pay is an issue that arouses strong emotions. The financial state of *yeshivos* is never on easy footing, and paying an employee who is no longer working there may be resisted by some. But those advocating for *rebbeim*

emphasize that this is a requirement, not an act of *chesed*.

The *gedolim* have stated, Rabbi Ryback said, that even when a *yeshiva* closes down, it needs to sell its assets in order to pay *chodesh l'shanah*. "You have to pay your electric bill and your gas bill, and you have to pay *chodesh l'shanah*."

Rabbi Frankel said, "Some people seem astonished by the idea of severance pay." He pointed out that, although the Torah obligation is obviously enough of a reason that employers should pay severance, the fact that many countries around the world require such pay should indicate that it is

hardly unusual even in the world of secular business.

Rabbi Yaakov Bender, *rosh hayeshiva* of Yeshiva Darchei Torah in Far Rockaway, told Ami that he had discussed *chodesh l'shanah* and other financial safety nets for *rebbeim* years ago with Rav Elya Svei, *zt"l*. "Rav Elya told me very clearly that if you treat your *rebbeim* well, you will see it come back to you. You'll have *siyata d'shmaya*."

Advocates for *chodesh l'shanah*, like Rabbi Ryback and Rabbi Frankel, are hoping that the recent *gilui daas* will indeed convince more institutions to treat their *rebbeim* properly. ●

על פי התורה אשר יורוך

Yorucha

IN-DEPTH BUSINESS HALACHA CURRICULUM

MISSION *To facilitate and provide a framework for the frum businessman to gain the in-depth halachic knowledge he needs for contemporary business dealings.*

VISION *Through increased knowledge and guidance, Yorucha will elevate the frum public's adherence to halacha as it pertains to choshen mishpat and standard business practices.*

What

This ambitious project will harness the collective expertise of a team comprised of advanced talmidei chachamim, experienced, seasoned Dayanim, that are well versed in corporate practice and common business norms. Collaborating with a talented group of editors and writers, they have created a syllabus and curriculum of study, with accompanying shiurim and personal guidance.

How

The core curriculum is segmented in modules, and can be learned as an individual self paced; or, participants can join chaburos coordinated by the Bais HaVaad for those that desire group study. Page by page, step by step, the learning will be facilitated with a daily audio "Blatt shiur" guiding the participant through the sources as well as a weekly video shiur presented on each topic by Dayanim that will share fundamental and practical applications of the sugya covered.

Daily practical Q&A applications of the subject matter will be offered alongside through the Business Halacha Daily series.

Why

As participants amass a broad and deep knowledge on an academic level directly from the source — coupled with real life scenarios presented by experienced Dayanim — they will acquire the clarity to determine not only what is a **שאלה**, but, more important - why.

Only through **עמלות בתורה** — understanding the fundamentals of the subject — can one truly appreciate and internalize what defines right and wrong.

Similar to a sofer who, with his intensive knowledge of hilchos safrus, is confident and secure in the propriety of his profession; so, too, businessmen will gain the peace of mind knowing with conviction that they ply their trade *be'emunah uveyosher*.

Summer Break 5781 (Special Edition)

- Tzedaka and Maaser - 8

Tishrei 5782 (Expanded Yom Tov Edition)

- Pruzbul and other Shemitah Topics

Winter 5782 - 1st Semester

- Loans and Guarantees - 2
- Collections and Bankruptcy- 2
- Ribbis Fundamentals - 3
- Heter Iska - 1
- Ribbis by way of Commerce -4

Winter 5782 - 2nd Semester

- Gerama, Garmi, Professional Advice & Malpractice- 4
- Brokerage - 2
- Lashon Harah in Business - 2
- Yichud and Gender Related Practices in the Marketplace -4

Nissan 5782 (Expanded Yom Tov Edition)

- Avoda Zara & Commerce - 4

Summer 5782 - When Things Don't Go As Expected:

- Bais Din - 4
- Peshara and Lifnim Mishuras Hadin - 2
- Arka'os - 2
- Partnership Dissolution - 1
- Employment Termination - 3
- Shabbos & Commerce - 4

PART IV

Industry-Specific & In-Depth Supplemental Tracks

Choshen Mishpat Supplemental Track

- Shomrim and Fiduciaries - 4
- Shluchim and Agents - 4
  - Harsha'a and Power of Attorney
- Mazik, - 4
  - Adam Hamazik
  - Gerama and Garmi
  - Nizkei Bor
  - Mammon Hamazik
- Nizkei Shcheinim - 4
- Hashavas Aveida - 8
- Yerusha - 4
  - Wills and Trusts
  - Trustees and Executors
- Matana -4
  - al mnas lhachzir
  - Aino Mesuyam
  - Matana Temirta
  - Acharecha
- Arvus - 4
- Moda'ah and Lo Sachmod - 4
- Choshen Mishpat Concepts - 8
  - Shibuda D'Reb Nosson
  - Maamid Shloshton
  - Hefker
  - Nehne and Yored
  - Kofin al Midas Sedom

Real Estate Track:

- General Real Estate
- Bar Metzra
- Acquisitions and Ani Hamehapech
- Lo Sachmod
- Brokerage
- Landlord/Tenant
- Zoning Laws
- Rent Control and Evictions
- Fix and Flip
- Administrations and Boards

HealthCare Track:

- Shabbos and Yom Tov
- The Kosher Kitchen and Lifnei Iver
- Foodservice Arrangements
- Partnerships and Ownership Structure
- Ancillary Businesses
- Finance and Ribbis
- Nursing and Housekeeping
- The Halachic Home; Eruv, Mezuzah, Tevilas Keilim, and Medication
- Compliance and Fiduciary
- Hiring and Poaching

- Avodah Zara and Chukas Hagoyim Issues
- End of Life and Other Medical Matters

Finance and Ribbis Track:

- Introduction: Understanding Ribbis
- Ribbis of Non Jews and Mumar
- Foreign Currencies & Commodities: Se'ah Bese'ah Applications
- Corporate Lending & Borrowing
- Credit Unions - Ownership in Ribbis Entities
- Credit Unions: Paying Ribbis by Court Order
- Pesika: Deposits & Price Guarantees
- Tarsha- Paying for Credit & Early Bird Specials
- Arvus & Ribbis: Cosigning on a Non Jew's Loan
- Arvus & Ribbis: Cosigning on a Ribbis Loan
- Differentiating Between Expenses & Interest: Defining the Two
- Ribbis in Partnerships
- Ribbis in Contracts - Capital Calls and Late Fees
- Deal Syndication & the Real Estate Process From Negotiation to Closing
- Ribbis as a Knas: Fines & Penalties
- Purchasing Tax Liens and Mortgage Bundles
- Using a Purchased Item When the Sale was Reversed
- Selling Conditional on Reversing the Sale
- Ribbis Responsibilities of Lawyers, Brokers, and Witnesses
- Review of Ribbis Fundamentals
- Hard Money Loans & Heter Iska - Kulo Pikadon; Chatzi Milve
- Heter Iska- The Approach of Reb Moshe Feinstein
- Heter Iska Klali and Loans Specified to be Al Pi Heter Iska
- Ribbis Mukdemes - Ribbis MeUcheres
- Ribbis Devarim
- Defining Ribbis: Gifts, Favours and Charitable Donations

Core Curriculum

(subject to change)

PART I Business Halacha Fundamentals

Elul 5780

- Dina D'malchusa Dina- 2*
  - › Obligation to Adhere to Civil Law
  - › How Civil Law Impacts Agreements Between Two Parties
- Common Business Practice & Minhag Mevatel Halacha - 2
  - › What Constitutes a Minhag
  - › How Minhag Impacts Employment, Tenancy, Partnerships and Real Estate Deals etc.

Tishrei 5781 (Expanded Yom Tov Edition)

- Business and Employment on Chol Hamoed

PART II Setting Up A Kosher Business

Winter 5781

- Introduction to Choshen Mishpat & Business Halacha -1

- Gezel - 3
- Gezel Akum, Ta'os and Mate' Akum -2
- Geneivas Da'as - 1
- Acceptable Marketing - 1
- Halachic Considerations of Corporate Gifting - 1
- Halachos of Employment -4
  - › Backing Out
  - › Where Backing Out Causes a Loss
  - › Working Pro Bono and Hiring Jewish
  - › Obligations of Employer and Employee
- Halachic Deals and Documents - 4
  - › Understanding Asmachta
  - › Agreements and Kinyan Devarim
  - › The Halachic "Agreement Validation" Clause
  - › Non-Competes and Non-Circumvent Agreements
- Partnerships & Corporations - 4
  - › Structuring
  - › Legal Entities and Trusts
  - › Management
  - › Divisions of Profits and Losses

Nissan 5781 (Expanded Yom Tov Edition)

- Corporate Chametz - The Issues and the Solutions
- Isurei Hana'ah

PART III Maintaining A Kosher Business

Summer 5781 - Commitments & Kinyanim

- Hasagas Gevul & Competition - 4
  - › Ani Hamehapech
  - › Ma'arufiya
- Kinyanim Expounded - 4
  - › Mechusar Amana
  - › Mi Shepara
  - › Situmta and Kinyanim of the Marketplace
- Ona'ah - 2
- Mekach Ta'os- 3

WEEKLY DEDICATIONS & SAREI ELEF

Mr. & Mrs. Michael Abramson - Los Angeles, CA	Mr. & Mrs. David Yitzchaki - W. Hempstead, NY	R' & Mrs. Shimshon Bienstock - Los Angeles, CA
R' & Mrs. Chaim Gross - Lakewood, NJ	R' & Mrs. Ephraim Ostreicher - Far Rockaway, NY	R' & Mrs. Dovid Bloom - Far Rockaway, NY
R' & Mrs. Saadia Zakarin - Monsey, NY	R' & Mrs. Yaakov Klein - St. Louis, MO	לזכות זיווג הגון בקרוב אסתר שיינדל בת שולמית ברכה אסתר בת דינה
R' & Mrs. Yudi Hertzberg - Monsey, NY	R' & Mrs. Ari Schwartz - Monsey, NY	R' & Mrs. Tzvi Rieder - Monsey, NY
R' & Mrs. Avrohom Kohn - Jackson, NJ	Mr. & Mrs. Tzvi Meltzer - Kew Gardens, NY	R' & Mrs. Ahron Wolfson - Monsey, NY
Rav & Mrs. Yechiel Becher - Monsey, NY	R' & Mrs. Refoel Rockowsky - Monsey, NY	R' & Mrs. Shumy Reichman, Brooklyn, NY
R' & Mrs. Yossi Wexler - Lido Beach, NY	R' & Mrs. Yossi Bauman - Lido Beach, NY	R' & Mrs. Avi Steinberg - Lido Beach, NY
R' & Mrs. Michael Reiser - Brooklyn, NY	Mr. & Mrs. Steve Milstein - Lido Beach, NY	Mr. & Mrs. Alex Berkovitch - Lido Beach, NY

SPONSOR YORUCHA

*& help disseminate this relevant and engaging platform **for free***

TO THOUSANDS WORLDWIDE!

- Become a Yorucha Founder \$25,000
- Dedicate a Month of Yorucha \$18,000
- Dedicate a Ma'areh Mekomos Booklet \$12,000
- Yorucha Corporate Sponsorship \$10,000
- Ma'areh Mekomos Booklet Distribution \$5,000
- Single Topic Corporate Sponsorship \$2,500
- Sponsor a Week of Yorucha \$1,800
- Sarei Elef \$1,000

Donations can be made payable and sent to:
Bais HaVaad Halacha Center 105 River Ave. Suite 301 Lakewood NJ 08701
501c3 Tax EIN# 26-3711474

CURRENT YORUCHA CHABUROS

ATLANTA

Yeshiva Ohr Yisroel
Rabbi Chaim Friedman

BAL HARBOUR, FL

R' Yakov Tzvi Blejer
Rabbi Zelig Privalsky

BALTIMORE

Khal Ahavas Yisroel Tzemach
Tzedek
Rabbi Dovid Heber
Rabbi Mordechai Shuchatowitz
Rabbi Shaul Elchonon Sofer

Baltimore Community Kollel
Rabbi Ahron Muller

BELLE HARBOR, NY

Congregation Bais Yehuda
R' Dovid Semel

BOSTON

Congregation Chai Odom
Rav Dovid Moskovitz

BROOKLYN

Bais Aharon (Felder's)
Rabbi Heshy Wolf

Beis Hamedrash Of Flatbush
Rabbi Tzvi Yaakov Zolty
Rabbi Moshe Arieff

Flatbush Park Jewish Center
Rabbi Eli Moskovitz
Rabbi Yisroel Perelson

Magen Avraham
Rabbi Duvi Bensoussan
Rabbi Eliezer Elbaz

Yad Yosef Torah Center
Rabbi Eddie Kassin

CATSKILL REGION

Tamarack Hills - Ellenville
Rav Dovid Grossman

CHICAGO

Agudas Yisroel of
West Rogers Park
Rabbi Moshe Scheinberg

Bais Medrash Mikor Hachaim
Rabbi Mordechai Raizman

Shaarei Tzedek Mishkan Yair Rabbi
Reuven Gross
Rabbi Yishai Broner

CINCINNATI

Cincinnati Community Kollel
Rav Meir Minster

CLEVELAND

Beis Doniel
Rabbi Dovid Aron Gross

DALLAS

Congregation Toras Chaim
Rabbi Yaakov Rich

DETROIT

Lakewood Kollel
Rabbi Boruch Miller
R' Eli Blumenkehl

FAIRLAWN

Rabbi David Pardo

FAR ROCKAWAY

Khal Zichron Moshe Dov
Rabbi Ahron Stein

Sulitzer Bais Medrash
Rabbi Avrohom Hartman

GATESHEAD, UK

Rabbi Dov Oppenheimer

GIBRALTAR

Massias Hall
Rabbi Rafi Bitan

JACKSON

Khal East Veterans
Rabbi Baruch Issac

HOUSTON

Meyerland Minyan
Rabbi Menachem Bressler
Rabbi Shea Lazenga

LAKELAND

Bais HaVaad
Rav Dovid Grossman

Bais Medrash Ohev Yisroel
Dayan Shmuel Honigwachs
Reb Shaya Ellinson

Bais Medrash of Chestnut
Rabbi Yosef Greenfeld

Bernath and Rosenberg
Rav Baruch Fried
R' Yossi Schuck

Bitbean
Rabbi Aryeh Caplan
R' Ephraim Arnstein

Clearstream Chabura
Rabbi Yosef Fund
R' Yitzzy Rosenbaum

Kehal Nachlas Yaakov
Rabbi Mayer Boruch Turin

Kehilas Heartstone
Rabbi Zecharia Wiesenfeld
Rabbi Avrohom Ellman

Madison Executive Offices
Rabbi Doniel Dombroff

Minyan Avreichim Sefaradi
Rav Ariel Ovadia

The Shul at The Woods
Rabbi Chaim Yehoshua Schorr

Yeshiva Heichal Hatalmud
Rabbi Mordechai Horowitz
Rabbi Zvi Basch

LAWRENCE

Greater Five Towns
Chaburah (In Formation)

Yeshiva Gedolah Ateres Yaakov
Rabbi Yisroel Gold

LOS ANGELES

Bait Aaron Torah
Outreach Center
Rabbi Moshe Nourollah
R' Avraham Hirshberg

Kollel of LA
Rabbi Zalmen Frager

LIDO BEACH

Lido Beach Synagogue
Reb Yakov Lowinger

MARGATE

Young Isreal of Margate NJ
Rabbi Yankey Orimland

MINNEAPOLIS

Minneapolis Kollel
Rabbi Maeier Kutoff
Rabbi Binyomin Stoll

Yeshiva of Minneapolis
Rabbi Binyomin Stoll

MONSEY

Brisker Kollel
Rabbi Michoel Illes

Congregation Torah Utfila
Rabbi Moshe Langer

Haverstraw Community Chabura
Rabbi Tzvi Rubin

Khal Chaye Avraham
Rav Yechezkel Spitzer
Rabbi Eli Moskovitz

Monsey Night Kollel
Rabbi Yisroel Sapirstein
Reb Shimon Marlin

Zichron Yakov
Rabbi Yehuda Russack
R' Simcha Levi

NEW HAVEN

Kollel of New Haven
Rabbi Menachem Prescott

PHILADELPHIA

Philadelphia Community Kollel
Rabbi Yosef Prupas
Rabbi Yaakov Baum

QUEENS

Congregation Ohr
Bechor Halevi
Rabbi Chaim Schwartz

House of Torah
Rabbi Yosef Mosheyev
Rabbi Abo Zavulunov

RIVERDALE

Riverdale Kollel
Rabbi Michoel Ghermezian

SAN FRANCISCO

San Francisco Chabura
Rabbi Dan Tobali

SOUTH BEND

Midwest Torah Center
Rabbi Doron Lazarus
R' Simon Springer

ST. LOUIS

St. Louis Chabura
Rabbi Eliyahu Chaim Goldstone
Reb Yaakov Klein

STATEN ISLAND

Kehilas Niles
Rabbi Dovid Waldman

TORONTO

Kollel Ohel Yom Tov
Rabbi Chesky Weiss

THORNHILL

Ateres Mordechai
Thornhill Kollel
Rabbi Yosef Rothbart

Kollel Ohr Yosef
Rabbi Eli Kohananoo

WATERBURY

Yeshiva Ateres Shmuel
Rabbi Bernstein

WEST HEMPSTEAD

Beis Medrash of
West Hempstead
Rabbi Dov Greer

Young Israel of W. Hempstead
Reb David Felt
Reb Aaron Gershonowitz

WOODMERE

Aish Kodesh
Rabbi Yoni Levin

Kehillas Bnai Hayeshivos
Rabbi Shmuel Witkin

TO CREATE OR JOIN CHABURA CONTACT US

 732.232.1412

 888.485.VAAD(8223) #302

 yorucha@baishavaad.org

 baishavaad.org/yorucha

JOIN THE YORUCHA INITIATIVE!

 888.485.VAAD(8223) #303

 yorucha@baishavaad.org

 baishavaad.org/yorucha

3 WAYS TO JOIN:

AS AN INDIVIDUAL

Join the national Yorucha chabura together!

Tap into the physical or digital resources via hard copies, web, email and/or whatsapp.

Connect with Bais HaVaad Dayanim and Poskim for any questions you may have, as well as arranging study sessions with a Dayan, setting up a chavrusa, and more.

AS A COMMUNITY

Set up or join a community or shul chabura

Reach out to organize a choshen mishpat chabura in your own shul.

AS A BUSINESS

Set up a Board Room Bais Medrash in your business

Mincha Learning In just 5 minutes a day, before or after Mincha, you can learn short, practical and insightful Business Halachos.

Weekly Lunch & Learn Join a deeper dive into the background of the halachos by understanding the sugya behind the halachos as well.

CURRENT
CHABUROS

Baltimore • Belle Harbor • Boston • Brooklyn • Catskills • Chicago • Cincinnati • Cleveland • Dallas • Detroit • Fairlawn • Far Rockaway
Gateshead, UK • Gibraltar • Houston • Jackson • Lakewood • Lawrence • Los Angeles • Lido Beach • Margate • Minneapolis • Monsey
Passaic • Philadelphia • Queens • Riverdale • St. Louis • Staten Island • Toronto • Waterbury • W. Hempstead • Woodmere